



Atasözü Kitaplarında Türk Kültürüne Özgü Liderlik Becerileri

Ayhan Kılıç¹, İlhami Kılıç²

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Özet

Geçmişten günümüze değin liderler; takipçilerinin sahip oldukları algılama düzeylerinde, inanç ve değer sistemlerinde, tutum ve davranışlarında büyük çaplı değişiklikler ve yenilikler oluşturmayı başarmışlardır. Öyle ki insanlık tarihi boyunca büyük bir ilgi ve merak uyandıran liderlerin bu konularını nasıl elde ettikleri, mensubu buldukları toplumlarda oluşturdukları değişim ve yenilikleri nasıl yapabildikleri ve hangi liderlik özelliklerine sahip oldukları sorgulanmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, 1993 yılında 62 ülkede gerçekleştirilen "Küresel Liderlik ve Örgütsel Davranış Etkililiği" (GLOBE) araştırması ile çoğu kültürde benimsenen ve benimsenmeyen liderlik özellikleri belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırmaya göre benimsenen liderlik becerileri; inandırıcı ve güvenilir olmak, adil ve dürüst olmak, geleceği planlamak, ileri görüşlü olmak, kararlı ve anlam yaratan olmak, dinamik ve etrafını motive edici olmak, etkili iletişime sahip olmak, akıllı ve bilgili olmak, pozitif ve birleştirici olmaktır. Öyleyse araştırmanın amacı; Türk kültürüne özgü ve Türk toplumu tarafından benimsenmiş liderlik becerilerini, atasözleri bağlamında tespit ederek değerlendirmektir. Bu nedenle Türk kültürünü en iyi yansıtan unsurlardan biri olan atasözleri, liderlik becerilerinin sınıflandırılmasında temel dayanak noktası olarak kullanılmıştır. Bu amaçla, milli kültür özelliklerini olduğu gibi yansıtacağı düşünülen Hıfzı'nın "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin "El-Durub-ı Emsal-i Türkiyye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" ve Haşim Veli'nin "Atalar Sözü" adlı kitaplarından faydalanılmıştır. Dolayısıyla yazılı belgelerin veri kaynağı olarak sistematik incelenmesinde nitel araştırma yöntemlerinden "doküman incelemesi" yöntemi benimsenmiştir. Sonuç olarak ilgili dört atasözü kitabı taranmış, Türk kültürüne özgü liderlik becerilerini yansıtan atasözleri tespit edilmiş ve belirlenen bu atasözleri on beş ana başlık altında (adaletli olmak, akıllı ve bilgili olmak, anlayışlı ve hoşgörülü olmak, birlik ve beraberlik bilincine sahip olmak, cesaretli ve kararlı olmak, çalışkan, eğitici ve örnek olmak, doğru sözlü ve güvenilir olmak, erdemli olmak, ihtiyatlı ve ileri görüşlü olmak, inançlı ve özgüven sahibi olmak, kendini doğru tanımak ve zamana, mekâna göre kendini yenilemek, merhametli, fedakâr ve cömert olmak, planlı olmak ve işi usulüne göre yapmak, sabırlı ve öfkesine hâkim olmak, tutumlu olmak) toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, Türk Kültüründe Liderlik, Türk Atasözlerinde Liderlik Becerileri.

Leadership Skills Specific to Turkish Culture in Proverbs Books

Abstract

From past to present, leaders have succeeded in creating large-scale changes and innovations in the perception levels, belief and value systems, attitudes, and behaviors of their followers. In this context, how leaders, who have aroused great interest and curiosity throughout human history, have achieved this position, how they can make the changes and innovations they have created in the societies they belong to, and the leadership characteristics they possess continue to be questioned. In this context, the "Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness" (GLOBE) research conducted in 62

¹ Uzman, MEB, Ankara, ayhankilic1980@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2829-6803, (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

² Başöğretmen, MEB, Ankara, ilhamikilic3@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3463-9561

countries in 1993 determined the leadership characteristics that were adopted and not adopted in most cultures. According to the study, the adopted leadership skills are being credible and trustworthy, being fair and honest, planning for the future and being farsighted, being decisive and meaningful, being dynamic and motivating, having effective communication, being positive, being smart and knowledgeable, and being a unifier and coordinator. The purpose of this study is to identify and evaluate leadership skills unique to Turkish culture, that is, leadership skills adopted by Turkish society, in the context of Turkish proverbs. In fact, as one of the elements that best reflect Turkish culture, Turkish proverbs were used as the main basis for the classification of leadership skills. For this purpose, Turkish proverb books such as Hıfzı's "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde's "El-Durub-ı Emsal-i Türkiyye yahut Ata Sözü", Esat İleri's "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" and Haşim Veli's "Atalar Sözü", which are thought to reflect the characteristics of national culture as they are, were preferred. Therefore, the "document analysis" method, one of the qualitative research methods, was adopted in the systematic examination of written documents as a data source. As a result, four related proverb books were scanned, proverbs reflecting leadership skills specific to Turkish culture were identified, and these proverbs were categorized under fifteen main headings (to be fair, being wise and knowledgeable, being considerate and tolerant, having awareness of unity and solidarity, being courageous and decisive, being hardworking, being educative and role model, being honest and trustworthy, being virtuous, being prudent and farsighted, being faithful and self-confident, knowing oneself correctly and renewing oneself according to time and place, being compassionate, altruistic and generous, being planned and doing things properly, being patient and controlling one's anger, being frugal).

Keywords: Leadership, Leadership in Turkish Culture, Leadership Skills in Turkish Proverbs.

1. GİRİŞ

Burns'e (1975) göre dünyada en çok gözlemlenen, fakat buna karşılık çok az anlaşılan bir olgu olan liderlik, kesin bir tanımlaması yapılmadan bilimsel bir alanın teknik kelimeleri arasına dâhil edilmiştir. Bu durum hem anlam ve kavram karmaşasına hem de kavram kayganlığına yani benzer kullanımların yaygınlaşmasına (iktidar, güç, otorite, idare, yönetim, kontrol ve denetim) neden olmuştur. Bu bağlamda liderliği tanımlayanlar, kendi ilgi ve bakış açılarına göre liderlik tanımlamalarını yapmışlardır.

Liderlik kavramı; son elli yılda liderlik özellikleri, liderlik davranışları, liderlikte etki ve etkileşim ve liderlikte rol ilişkileri gibi çeşitli açılardan irdelenmiştir. Öyle ki Katz ve Kahn'a (1978) göre liderlik; örgütün olağan direktiflerine karşı mekanik itaatin düzeyidir. Yine Richards ve Engle (1986) liderliği; örgüt adına etkili bir vizyon ortaya koymak, örgütsel değerlere yeni anlamlar yüklemek ve örgütsel amaçlara ulaşabilmek için uygun örgütsel ortam yaratmak olarak tanımlarken Schein (1992) liderliği; daha uyarlanıcı küresel değişimler yaratabilmek için var olan kültürün dışına çıkma yeteneği olarak tanımlamıştır. Ayrıca Rauch ve Behling (1984) liderliği, organize bir grubun faaliyetlerini, hedefleri gerçekleştirme yönünde etkileme süreci olarak belirtirken House (1999) liderliği, bir bireyin diğer insanları örgüte ve örgütün başarısına katkıda bulunma yönünde etkileme ve motive etme yeteneği olarak nitelendirmiştir. O halde

eski çağlardan beri insanlarda heyecan uyandıran bir konu olarak karşımıza çıkan liderlik, alanyazında birbirinden farklı şekillerde tanımlanmıştır. Dolayısıyla Stogdill (1974), liderlik kavramını tanımlamaya çalışan kişi sayısı kadar liderlik tanımının olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak tüm bu liderlik tanımlarındaki ortak varsayım; liderliğin insanlar üzerinde kasıtlı bir etki icra ederek bir gruptaki veya örgütteki faaliyetlere ve ilişkilere yön verme, bunları yapılandırma ve kolaylaştırmayı kapsayan bir süreç olmasıdır (Yukl, 2018, s. 3).

Tarihsel süreç boyunca orduları komuta eden, ulusları yöneten ve takipçilerinde hayranlık uyandıran liderler; ulusların tutum, davranış, inanç ve değerlerinde önemli değişiklikler ve yenilikler meydana getirmişlerdir (Greenberg ve Baron, 1993). Bu bağlamda liderlerin bu konumlarını nasıl elde ettikleri, değişimleri ve yenilikleri nasıl yapabildikleri ve hangi liderlik becerilerine sahip oldukları çoğu zaman merak konusu olmuştur.

Bu araştırmada; Türk kültürüne özgü liderlik becerileri, atasözleri bağlamında analiz edilerek değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Türk kültürünü en iyi yansıtan unsurlardan biri olarak atasözleri, Türk toplumunca benimsenen liderlik becerilerinin sınıflandırılmasında temel dayanak noktası olarak kullanılmıştır. Bu amaçla, dört temel eserden yararlanılmıştır. Bu eserler; Hıfzı'nın 1853 tarihli "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin 1893 tarihli "el-Durub-ı Emsal-i Türkiye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin 1925 tarihli "Türk Dilinde Darb-i Meseller" ve Haşim Veli'nin 1926 tarihli "Atalar Sözü" adlı eseridir.

1.1. Kültür Kavramı

İnsanoğlunun yeryüzünde var olmasıyla başlayan yaşam süreci, insanın doğaya hâkim olma savaşıyla devam etmiştir. Dolayısıyla doğaya hâkim olmaya başlayan insanoğlu, doğayı ekip biçmeye başlamıştır. Böylece insanoğlu ekip biçtiklerinden ürün almaya, ürün aldıkça da üretmeye ve sosyalleşmeye başlamıştır. Bu sosyalleşmenin sonucunda insanlar çeşitli topluluklar oluşturmuş, ürettikçe de diğer insanlarla etkileşim içine girerek tarih boyunca birçok devlet kurmuşlardır. Bu devletler ise kendilerine özgü bir yaşam biçimi oluşturmuş ve oluşturulan bu yaşam biçimleri de kültür olarak tanımlanmıştır. Nitekim kültür sözcüğünün "ekin" anlamına gelmesi de tesadüfi değildir.

Kültür sözcüğü, etimolojik olarak Latince kökenli "colere" fiiline dayanmaktadır. Öyle ki "colere" fiili anlam olarak yetiştirmek, düzenlemek ve işlemek gibi farklı anlamlar içeren çok zengin bir sözcüktür. Bu bağlamda "colere" fiilden türetilmiş olan "cultura" sözcüğüne ilk olarak, "edere cultura" yani toprak kültürü kavramında rastlanılmaktadır (Kulak, 2016, s. 14).

Latince “toprağı işlemek” anlamına gelen kültür sözcüğü, sonraları kazandığı “yüksek bilgi” anlamı ile Türk dilindeki yerini almıştır. Öyle ki günlük yaşantıda “kültürlü insan” tabirinin “bilgili kişi”, “kültürsüz insan” tabirinin ise “cahil, bilgisiz insan” anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Meriç (1986), kültür sözcüğünün dilimize iki kaynaktan geldiğini söylemiştir. Ona göre kültür sözcüğünün geldiği dil kaynakları; Fransızca ve Amerikan İngilizcesidir. Bu bağlamda Fransızca da kültürün karşılığı “bilme” yani “irfan”, Amerikan İngilizcesinde kültürün karşılığı ise “medeniyettir” (Meriç, 1986, s.15).

Türk Dil Kurumu çeviri ödülünü kazanan Can Alkor, “ekin” sözcüğünün karşılığını “kültür” olarak belirtmiştir. Aslında ekin sözcüğü, kültürün türlü anlamlarından sadece birisidir (Güvenç, 2018, s. 122). Antropolojik açıdan bakıldığında ise kültür; ekip biçme “cultivation” sözcüğünün “cult/kült” kökünden kaynaklı olarak insanın öğrenmesi, eğitilmesi, deneyim biriktirmesi, gelişmesi ve olgunlaşması olarak ele alınmaktadır. Öyle ki insanlar, “kültürlü” ve “kültürsüz” olarak ayrılırken onların oluşturduğu topluluklar da gelişmiş ve uygarlaşmış toplumlar ile uygarlıktan, dolayısıyla da kültürden nasibini almamış toplumlar olarak ikiye ayrılmaktadır (Güngör, 2020, s. 519).

Güvenç (2018) kültürü; “bir toplumun yaşama tarzı” ve “doğanın sahip olduklarına insanoğlunun kattıkları” olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla kültür, bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığı, bir toplumun kendisidir. Yani kültür, bir dizi sosyal sürecin bileşkesidir (Güvenç, 2018, s. 121). Öyle ki Turhan’a (2020) göre kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddî ve manevî kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, umumi görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine almaktadır (Turhan, 2020, s. 37). Bu bağlamda Ülken’e (2019) göre kültür ise bir milletin içinde bulunduğu medeniyet şartlarına göre yarattığı bütün dil, ilim, sanat, felsefe, örf ve âdetlerin toplamıdır.

Kafesoğlu (1984) kültürü, bir toplumun dünya görüşünü manevî değerlerle kuşatan manevî güçlerin günlük hayata yansımından doğan teknolojinin oluşturduğu bir bütün olarak tanımlamıştır. Güngör (1986) ise kültürü sosyolojinin maddî ve manevî kültür ayrımına bağlı kalarak tanımlamıştır. Öyle ki Güngör’e (1986) göre kültür; bir inançlar, bilgiler, hisler ve heyecanlar bütünüdür. Yani maddî değildir. Manevî olan kültür, uygulama halinde maddî formlara bürünmektedir (Güngör, 1986, s. 15). Öyleyse kültür kavramı bazı düşünürlere göre maddî, bazı düşünürlere göre ise manevî özellik taşımaktadır.

Sonuç olarak kültür; biyolojik kalıttan daha çok insanların yaşantıları sonucunda elde ettikleri, kuşaktan kuşağa öğrenme ve iletişim yoluyla aktardıkları bilgi ve değerlerin bütünüdür (Başaran, 1994, s. 65). Yani kültür, bir toplumun insan eliyle yarattığı bütün maddî ve manevî değerlerin tümüdür. Öyleyse en geniş anlamıyla kültür, insanın doğa karşısında görece ayrı şekilde oluşturduğu çevre ve etkinliklerin tümünü kapsamaktadır (Kulak, 1988, s. 11).

1.2. Kültür ve Medeniyet

Kültür kavramı, ortaya çıktığı andan beri medeniyet kavramı ile ilişkili olmuş, hatta bu iki kavram toplum bilimcilerin ve düşünürlerin düşünce dünyasını bir hayli meşgul etmiştir. Başlangıçta kültür bireyi konu edinmiş, bir topluluk söz konusu olduğunda ise uygarlık halini almıştır (Şişman, 2014, s. 70). Dolayısıyla insanın sahip olduğu akıl yetisi üretime dönüşmüş ve insan yaratıcı ve dönüştürücü bir varlık haline gelmiştir. Böylece toplumun gelişmesini ve devamlılığını sağlama misyonuna sahip kültür kavramı, medeniyet adı altında geniş bir boyuta dâhil edilmiştir. Öyle ki kültürler birleşerek medeniyeti meydana getirmiş, medeniyet ise birçok kültürü içerisinde barındırarak kültürden ayrılmıştır.

Batı dillerinde “civilisation” olarak nitelendirilen uygarlık sözcüğü, İslâm dünyasında “medeniyet” sözcüğü ile nitelendirilmiştir. Öyle ki Osmanlı Devleti zamanında, İslam dünyasında olduğu gibi “uygarlık” sözcüğü yerine Arapça bir kelime olan “medeniyet” sözcüğü kullanılmıştır. Aslında “medeniyet” sözcüğü, Medine’de yani kentte oturanların yaşama düzeylerini ve biçimlerini anlatan bir sözcüktür. Bu kapsamda göçebe bedevilerin yaşama biçimlerine “bedeviyet” ve kırsal kesimde yaşayanların yaşama biçimlerine ise “hazariyet” adı verilmiştir (Koç, 2011, s. 107). Bu üç sınıflandırmayı yapan kişi de sosyoloji biliminin kurucularından biri olan ünlü İslam âlimi İbn-i Haldun’dur. O halde İbn-i Haldun’a göre medeniyet; insanlığın bedevilikten yani göçebelikten kurtulup yerleşik hayata geçmesi, düzenli sosyal ilişkilere ulaşması ve tarihi açıdan artı değer kazanma safhasıdır (Abadan, 1956, s. 174). Bu kapsamda Osmanlı Devleti’ni batılı anlamda “civilisation” sözcüğüyle ilk tanıştıran devlet adamı Mustafa Reşit Paşa olurken, Mustafa Kemal Atatürk ile birlikte “medeniyet” sözcüğü yerine “uygarlık” sözcüğü de kullanılmaya başlanmıştır.

Kültür ve medeniyet kavramları, toplumla beraber var olan olgular oldukları için sosyoloji biliminin ana konusunu oluşturan bir çalışma alanı haline gelmişlerdir. Bu bağlamda kültür ve medeniyet kavramlarını, sosyolojik bakış açısıyla Türk düşünce hayatına kazandıran ilk kişi, Ziya Gökalp olmuştur. Öyle ki Türkiye Cumhuriyeti’nin Batı medeniyetine yönelişinde

Ziya Gökalp'in düşünce sisteminin sağladığı destek oldukça etkileyici olmuştur (Özakpınar, 1999, s. 6). Çünkü Ziya Gökalp, kültürü şöyle tanımlamıştır: “Bir ulusun vicdanında yaşayan kıymetli değerler, o ulusun kültürünü oluşturur. Kültür, bir ulusun dinî, ahlâkî, hukukî, aklî, estetik, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının ahenkli bir bütünüdür ve millî kültür hem usulle yapılmayan hem de taklitle başka milletlerden alınamayan duygulardır” (Celkan, 2019, s. 131).

Gökalp (1995), kültür sözcüğü yerine “hars” sözcüğünü kullanmaktadır ve harsı da “ulusal kültür” olarak nitelendirmektedir. Oysa medeniyet, bütün toplumların bir arada geliştirdikleri bir kültürel bütündür. Gökalp'e (1995) göre hars; bireylerde değerleri, dolayısıyla ulusal bilinci geliştirmektedir. Medeniyet ise bilimsel yaklaşımı ve akli geliştirmektedir. O halde hars, insana idealler ve amaçlar vermektedir. Medeniyet ise akılcı olmayı öğretmektedir (Kongar, 1982, s. 107). Bu bağlamda Gökalp'e (1995) göre medeniyet sözcüğü maddî kültürü karşılarken, hars sözcüğü ise manevî kültürü nitelendirmektedir.

Güngör (2020) kültür ve medeniyet ayrımının sadece sosyolojik bir kavram meselesi olmadığını, aslında kültürün toplum hayatına nasıl bir yön vereceği konusunda ilmî destek bulma gayreti olduğunu söylemektedir. Kongar (1982) ise tüm insanlığa ait kültür öğelerinin uygarlığı oluşturduğunu söyleyerek bu öğeleri nicel kapsama göre ayrı ayrı isimlendirmektedir. Öyle ki Kongar'a (1982) göre, bilimsel açıdan kültür ile medeniyet arasında coğrafya farkı dışında hiçbir fark bulunmamaktadır. Bu kapsamda kültürün evrensel ya da ulusal bir özelliğe sahip olup olmadığı ile ilgili olarak Kongar (1982); bir kültürün insanlığa mâl olduğu oranda evrensel olduğunu dile getirmiştir.

1.3. Türk Kültüründe Liderlik Becerileri

Genel anlamda liderlik becerileri ile kültür ilişkisi, birçok araştırmacının cevabını bulmaya çalıştığı önemli bir konudur. Ancak çoğu zaman yapılan araştırmalarda bu husus gözden kaçırılmaktadır. Oysaki davranış üzerinde belirli bir etkiye sahip olan kültürel özelliklerin, liderlik becerilerini az çok etkileyeceği aşikârdır. Bu kapsamda Hofstede (1980), liderliğin ast üst ilişkisine dayanan bir olgu olduğunu ve otoriteyi kabul etme davranışının bireylerin sahip olduğu kültürel değerlere dayandığını tespit etmiştir (Ercan ve Sığırı, 2015, s. 105). Öyle ki House ve arkadaşları (1997) ise “GLOBE” adlı araştırmalarında; liderliğin ve liderlik becerilerinin her millette farklı özelliklere sahip olduğunu, bazı milletlerde liderliğin çeşitli statü ifadeleriyle tanımlandığını, ancak bazı milletlerde ise bu tanımlamanın aksi uygulamaların olduğunu belirtmişlerdir.

1993 yılında toplam 62 ülkede gerçekleştirilen “GLOBE” adlı uluslararası liderlik araştırmasında, çoğu kültürde benimsenen ve benimsenmeyen liderlik özellikleri ortaya konulmuştur. Bu bağlamda benimsenen liderlik becerileri; inandırıcı ve güvenilir olmak, adil ve dürüst olmak, geleceği planlamak ve ileri görüşlü olmak, kararlı ve anlam yaratan olmak, dinamik ve etrafını motive edici olmak, etkili iletişime sahip olmak, pozitif olmak, akıllı ve bilgili olmak ile birleştirici ve koordinatör olmak olarak sınıflandırılmıştır. Benimsenmeyen liderlik becerileri ise benmerkezci, kaba, baskıcı, açık olmayan, sosyal olmayan, gergin, iş birliğine yatkın olmayan ve yalnız hareket eden olarak nitelendirilmiştir. Yine bu araştırmada kültüre bağlı liderlik özellikleri; hırslı, tutkulu, bağımsız, duyarlı, düzenli, resmi, mantıklı, samimi, tedbirli, baskın, bireyci ve dünya insanı olarak belirtilmiştir (Baltaş, 2022, s. 46). Sonuç olarak yukarıda sıraladığımız bütün bu liderlik özellikleri; bazı kültürlerde istenen, bazı kültürlerde istenmeyen ya da duyarsız kalınan liderlik becerileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki hırs, Anglosaksonlar için çok değerliken Hindistan’da istenmeyen bir kültür özelliğidir. Yine resmiyet, İskandinav ülkeleri için önemliyken Akdeniz ülkelerinde rahatsızlık oluşturan bir özelliktir (Baltaş, 2022, s. 47).

Türk tarihinde, Orta Asya’dan Anadolu’ya gelinceye değin birçok devlet kurulmuş, Büyük Hun İmparatoru Mete Han’dan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’e kadar sayısız lider yetişmiştir. Bu bağlamda, Türk kültüründe liderliğin özel bir yere ve konuma sahip bir olgu ve varoluş sorunu olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumun en büyük sebebi ise yaşanan coğrafyalardaki güvenlik tehditleri nedeniyle Türkler için bir zorunluluğa dönüşen göçebe hayat tarzıdır. Öyle ki göçebe hayat tarzı sonucu liderlerin sahip oldukları beceriler, doğrudan doğruya milletin var oluşuna ya da yok oluşuna neden olabilmektedir. Bu durum, Karahan’a (2014) göre Türklerde liderlik becerilerinin iki ana kaynaktan devşirilmesini gerekli kılmıştır.

Türklerde liderlik becerilerinin ilk ana kaynağı; adalet, hoşgörü, cömertlik, kararlılık, özveri, çalışkanlık ve yiğitlik gibi temel liderlik becerilerini taşımayı gerektiren tehlikeli yaşam coğrafyasıdır. Çünkü bu tehlikeli yaşam coğrafyası, bağımsız yaşamaya alışmış Türk boylarının tek bir çatı altında toplanabilmesi adına liderlerin adalet, hoşgörü, cömertlik, kararlılık, özveri, çalışkanlık ve yiğitlik gibi temel liderlik becerilerine sahip olmalarını zaruri kılmıştır. Bu bağlamda, bu sorumluluğu üstlenen ilk Türk lider, Orhun Abidelerinde belirtildiği gibi Bilge Kağan olmuştur (Ergin, 2012, s. 12).

Türklerde liderlik becerilerinin ikinci ana kaynağı; tabiattır. Çünkü İslamiyet öncesi Türklerin inanışına göre tabiat da (hayvanlar, bitkiler vs.) insan toplulukları gibi örgütlenmiş bir haldedir ve tanrı tarafından bir ruha sahip olarak yaratılmıştı. Öyle ki şaman ayinleri bu inanışın tipik bir örneğiydi. Hatta bazı hayvanlar (kurt/kartal) bu ayinlerde sembolize edilir ve üstün özelliklere sahip oldukları (asil, koruyucu) varsayıldı. Böylece bu üstün özellikler, insan türünün zayıflıklarını ortaya çıkarmak için kullanılırdı. Öyle ki liderler Karahan'a (2014) göre, eksik yönlerinin farkına vararak onları geliştirmek için gayret sarf ederlerdi. Sonuç olarak Türklerde liderlik becerilerinin iki önemli ana kaynağı olan coğrafya ve tabiatın hem doğa ile insanı yüceltmeyi hem de Türk topluluklarındaki liderlik kültürüne şekil vermeyi amaç edindiklerini söylemek mümkündür. Tabi ki bu liderlik anlayışı hem insan ilişkilerinde erdem ve fazileti ön plana çıkarmayı hem de kişisel zayıflıkları geliştirmeyi amaçlayan çok boyutlu bir liderlik anlayışıdır (Karahan, 2014). Örneğin; Yusuf Has Hacıp (2019), Kutadgu Bilig adlı eserinde liderlik becerilerini; savaşta aslan yürekli (cesur), dövüşürken bileği kaplan pençesi (güçlü), her zaman kurt gibi kuvvetli (dinamik), domuz gibi inatçı (kararlı), ayı gibi azılı (yeterli), deve gibi kin ve intikam güden (ileri görüşlü), tilki gibi hileli (iyi pazarlık yapan), aslan gibi hamiyetli (adil ve dürüst), baykuş gibi geceleri uyumayan (çalışkan), saksığan gibi ihtiyatlı (tedbirli) ve kuzgun gibi uzakları görebilen (vizyoner) bir meziyete sahip olması gerektiğini vurgulamıştır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Araştırmaya konu olan dört atasözü kitabı bağlamında (Hıfzı'nın 1853 tarihli "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin 1893 tarihli "el-Durub-ı Emsal-i Türkiye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin 1925 tarihli "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" ve Haşim Veli'nin 1926 tarihli "Atalar Sözü") Türk kültüründe liderlik becerilerini araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak; "Türk Kültüründe Liderlik", "Türk Kültüründe Liderlik Becerileri" ve "Türk Kültüründe Yönetim Olgusu ve Atasözleri" konu başlıkları altında genel ağ üzerinden (tez.yok.gov.tr ve scholar.google.com) yapılan taramada, pek çok tez çalışmasına ve makaleye ulaşılmıştır. Bu kapsamda ulaşılan bilimsel çalışmalara aşağıda yer verilmiştir:

Aybars (1992) yazdığı makalede; millileşme ve çağdaşlaşma yönleriyle Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü incelemiştir. Makalede Gazi Mustafa Kemal Atatürk, büyük bir asker ve devlet adamı olmasının yanında görüşlerindeki sağlamlık, doğruluk ve gerçeklik boyutuyla ele alınmıştır. Ayrıca Atatürk'ün uluslararası ilişkilerdeki güvenilirliği, kararlılığı ve barışseverliğinden bahsedilmiştir. Yine makalede Atatürk'ün küresel

emperyalizme karşı zafer kazanarak milli ve tam bağımsız bir Türk devleti kurmasından ve kurduğu bu devleti çağdaş uygarlık düzeyine çıkartmak için sahip olduğu mücadelecilik liderliğinden söz edilmiştir.

Yalçın ve Çetin (1999) yazdıkları makalede; Türklerde liderlik geleneğini Atatürk bağlamında incelemişler ve Atatürk'ün liderlik vizyonunu ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda çalışmada; Atatürk'ün tarihi şahsiyeti irdelenerek Atatürk'ün tarihi bir şahsiyete sahip olduğu ve bu liderlik özelliğinin (Türk Kağanı) ise Orhun Abidelerine dayandığı belirtilmiştir.

Akın (2008) yazdığı makalede; bir kültür unsuru olarak Türk atasözlerini yönetim paradigmaları yönü ile incelemiş ve bu bağlamda Türk atasözlerinin gerçek ve mecazi anlamlarının her ikisini de dikkate alarak yapmış olduğu içerik analizi ile yönetim konusunu irdelenmiştir.

Çil (2009) doktora tezinde; tarihe yön veren müstesna şahsiyetlerden biri olarak Halife Ömer'in siyasi, dini, askeri ve beşerî liderliğini ele almıştır. Bu bağlamda araştırmanın giriş bölümünde; liderlik kavramı, liderlik yaklaşımları ve İslam'da liderlik anlayışı ele alınmıştır. Bu kapsamda araştırmanın birinci bölümünde Halife Ömer'in liderlik özelliklerine, araştırmanın ikinci bölümünde Halife Ömer'in siyasi ve yönetsel özelliklerine ve son bölümde ise klasik ve modern liderlik yaklaşımları çerçevesinde Halife Ömer'in liderliğine değinilmiştir.

Kaya (2015) yüksek lisans tezinde; Türk kültür tarihinin en önemli kaynaklarından biri olan Yusuf Has Hacıp'in "Kutadgu Bilig" adlı eserini liderlik eğitimi açısından değerlendirmiştir. Bu bağlamda çalışmada, Karahanlılar dönemi özelinde Türk devlet anlayışına ve Türk yöneticilerinin liderlik becerilerine değinilmiştir. Ayrıca çalışmada liderlik özelliklerine, liderlik kuram ve biçimlerine yer verilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın bulgular bölümünde; Kutadgu Bilig'de geçen liderlik ve liderlik becerileri ile ilgili beyitler belirlenmiş ve bu temel liderlik becerileri yedi başlık altında toplanmıştır. Bu kapsamda belirlenen beyitler, günümüzdeki liderlik anlayışı ve becerileri kapsamında değerlendirilmiştir.

Harbi (2017) yüksek lisans tezinde; girişimcilik olgusunu incelemiş ve bu bağlamda bir kültür ürünü olarak atasözlerinin girişimcilik olgusuna yaklaşımını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Ayrıca çalışmada; Türk atasözlerinde girişimci olmayı engelleyen sebepler, girişimci olmaya yönelten sebepler ve bir girişimcide olması gereken özellikler ortaya konulmuştur.

Kaya (2017) yazdığı makalede; Yusuf Has Hacıp tarafından yazılan Kutadgu Bilig adlı eseri, temel liderlik vasıfları açısından incelemiştir. Bu kapsamda eser içerisinde liderlikle doğrudan ilintili olan beyitler, temel liderlik vasıfları açısından yedi başlık altında sınıflandırılmış (adaletli olmak, akıllı ve bilge olmak, fedakâr ve cömert olmak, güvenilir, doğru ve erdemli olmak, cesaretli ve kararlı olmak, anlayışlı ve hoşgörülü olmak, ihtiyatlı ve tedbirli olmak) ve günümüz liderlik anlayışı açısından ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Özkaynar (2017) yazdığı makalede, Türklerin tarih boyunca dikkat çeken liderlik özelliklerini belirlemeye ve açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda Özkaynar (2017); Asya Hun Devleti hükümdarı Metehan, Avrupa Hun Devleti hükümdarı Attila, Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan Alparslan, Osmanlı Devleti'nin en ünlü padişahlarından Fatih Sultan Mehmet ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün liderlik özelliklerine yer vererek bu liderleri otokratik, demokratik, paternalist (babacan) ve liberal liderlik tarzları açısından değerlendirmiştir.

Koşar ve Gürer (2023) yazdıkları makalede; atasözleri bağlamında Türk kültüründeki liderlik özelliklerini belirlemişlerdir. Bu bağlamda, Ömer Asım Aksoy'un "Atasözleri Sözlüğü" içinde yer alan 2667 atasözü incelenerek içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi sonucunda; geleneksel liderlik (otokratik, demokratik-katılımcı, tam serbestlik) ve çağdaş liderlik (ağ, canlandırıcı, dağıtıcı, dönüşümcü, eleştirel, entelektüel, etkileşimci, girişimci, hizmetkâr, karizmatik, kuantum, kültürel, paternalist, vizyoner) türlerine ve özelliklerine ulaşılmıştır.

1.5. Araştırmanın Amacı

Büyük Hun Devleti hükümdarı Mete Han'dan, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e kadar sayısız, önemli ve efsanevi birçok lider yetiştiren Türk topluluklarında liderlerde aranan genel özelliklerin, ata-baba sözlerimiz olarak kabul ettiğimiz atasözlerindeki yansımalarını tespit etmek, gruplamak ve yorumlamaktır. Bu amaçla liderde bulunması istenen Türk kültürüne özgü liderlik becerileri, atasözleri bağlamında ve on beş ana başlık altında açıklanmıştır.

1.6. Problem Cümlesi

"Türk kültürüne özgü liderde bulunması gereken özellikler atasözlerimize nasıl yansımıştır?" sorusu araştırmamıza yön vermiştir. Bu kapsamda Büyük Hun Devleti hükümdarı Mete Han'dan, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e kadar sayısız lider yetiştiren Türk topluluklarında, liderlerde aranan genel özelliklerin ata-baba

sözlerimiz olarak da ifade edebileceğimiz atasözlerindeki yansımalarını tespit etmek, gruplamak ve yorumlamak kuramsal çerçeveyi belirlemiştir.

1.7. Alt Problemler

1. Türk kültürüne özgü liderde bulunması gereken özellikler, Hıfzı'nın 1853 tarihli "Durub-ı Emsal" adlı eserine nasıl yansımıştır?

2. Türk kültürüne özgü liderde bulunması gereken özellikler, Mehmet Said Tekezâde'nin 1893 tarihli "el-Durub-ı Emsal-i Türkiyye yahut Atalar Sözü" adlı eserine nasıl yansımıştır?

3. Türk kültürüne özgü liderde bulunması gereken özellikler, Esat İleri'nin 1925 tarihli "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" adlı eserine nasıl yansımıştır?

4. Türk kültürüne özgü liderde bulunması gereken özellikler, Haşim Veli'nin 1926 tarihli "Atalar Sözü" adlı eserine nasıl yansımıştır?

2. YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın deseni, evreni ve örnekleme, kullanılan veri toplama araçları ve veri toplama süreci açıklanmaktadır.

2.1. Araştırma Deseni

Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlüğünde (2023) yöntem; "bir amaca erişmek için izlenen, tutulan yol, usul, sistem, politika" ve "bilimde belli bir sonuca erişmek için bir plana göre izlenen yol, metot" olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda önceden belirlenen dört atasözü kitabı, Osmanlıca Türkçesinden günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Daha sonra Kaya'nın (2017) "Kutadgu Bilig'e Göre Liderde Bulunması Gereken Temel Vasıflar" adlı çalışmasında içerik analizi sonucu elde ettiği liderde bulunması gereken özelliklere yönelik temalar (adaletli olmak, akıllı ve bilge olmak, fedakâr ve cömert olmak, güvenilir, doğru ve erdemli olmak, cesaretli ve kararlı olmak, anlayışlı ve hoşgörülü olmak, ihtiyatlı ve tedbirli olmak) ile yine House ve arkadaşları tarafından, 1993 yılında toplam 62 ülkede gerçekleştirilen ve "GLOBE" adı verilen araştırmada ortaya konan liderlik becerileri (inandırıcı ve güvenilir olmak, adil ve dürüst olmak, geleceği planlamak, ileri görüşlü olmak, kararlı ve anlam yaratan olmak, dinamik olmak, etrafını motive edici olmak, etkili iletişime sahip olmak, pozitif olmak, akıllı ve bilgili olmak, birleştirici olmak) esas alınarak ilgili dört atasözü kitabı içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu içerik analizi sonucunda; Türk kültürüne özgü liderde bulunması gereken özellikleri yansıtan atasözleri, on beş ana başlık (tema) altında belirlenmiştir.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Türk atasözü kitaplarıdır. Araştırmanın örneklemini ise Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) kütüphanesinden ulaşılan Hıfzı'nın 1853 tarihli "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin 1893 tarihli "el-Durub-ı Emsal-i Türkiye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin 1925 tarihli "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" ve Haşim Veli'nin 1926 tarihli "Atalar Sözü" adlı atasözü kitaplarıdır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Hıfzı'nın 1853 tarihli "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin 1893 tarihli "el-Durub-ı Emsal-i Türkiye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin 1925 tarihli "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" ve Haşim Veli'nin 1926 tarihli "Atalar Sözü" adlı eserleri kullanılmıştır. Bu bağlamda bu dört atasözü kitabı, Kaya'nın (2017) "Kutadgu Bilig'e Göre Liderde Bulunması Gereken Temel Vasıflar" adlı çalışmasında içerik analizi sonucu elde ettiği liderde bulunması gereken özelliklere yönelik temalar ile House ve arkadaşları tarafından, 1993 yılında toplam 62 ülkede gerçekleştirilen ve "GLOBE" adı verilen araştırmada ortaya konan liderlik becerileri dâhilinde içerik analizine tabi tutulmuştur. Öyle ki Suri ve Clarke'ye (2009) göre içerik analizi; araştırma sonucu elde edilecek bilginin yaygınlaştırılmasına, toplumsal algılara yön verilmesine, genel politika ve uygulamaların dizayn edilmesine olanak sağlayacak bir araştırma sentezidir.

2.4. Veri Toplama Süreci

Bu araştırmada veri toplama süreci, doküman incelemesi kapsamında Hıfzı'nın 1853 tarihli "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin 1893 tarihli "el-Durub-ı Emsal-i Türkiye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin 1925 tarihli "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" ve Haşim Veli'nin 1926 tarihli "Atalar Sözü" adlı eserleri üzerinden yürütülmüştür. Bu kapsamda Türk kültürüne özgü liderde bulunması gereken beceriler, on beş ana başlık altında (adaletli olmak, akıllı ve bilgili olmak, anlayışlı ve hoşgörülü olmak, birlik ve beraberlik bilincine sahip olmak, cesaretli ve kararlı olmak, çalışkan, eğitici ve örnek olmak, doğru sözlü ve güvenilir olmak-meşverete önem vermek, erdemli olmak, ihtiyatlı ve ileri görüşlü olmak, inançlı ve özgüven sahibi olmak, kendini doğru tanımak ve zamana ve mekâna göre kendini yenilemek, merhametli, fedakâr ve cömert olmak, planlı olmak ve işi usulüne göre yapmak, sabırlı ve öfkesine hâkim olmak, tutumlu ve idareli olmak) belirtilmiştir.

3. BULGULAR

Liderin modern anlamda bilgi, beceri, nitelik, uygulama gücü ve çalışma disiplini açısından bazı özelliklere sahip olma zorunluluğu bulunmaktadır. Öyle ki lider akıl, cesaret, kararlılık, tevazu, sezgi, hesaplılık, zamanlama, güzel konuşma, güven, durum tespiti yapabilme, geleceği görme, soğukkanlılık, inisiyatif kullanma ve kendini yenileme gibi nitelikler ile genel ve mesleki bilgi, evrensel ve millî kültüre haiz olma gibi becerilerle donanmış olmalıdır (Yalçın ve Çetin, 1999, s. 1033-1034). Kısacası lider her yönü ile topluma örnek olmalı ve hep en önde bulunmalıdır. Ancak unutulmamalıdır ki lideri, lider yapan en önemli özelliklerden biri de tarih bilgisi ve bilincidir. Çünkü tarihi iyi bilmeyen bir lider, asla iyi bir devlet adamı olamaz (Aybars, 1992, s. 863).

Tarih bilimi, insan topluluklarının geçmişi ile ilişkisini araştıran bir bilim dalıdır ve bir milletin nelere sahip olduğunu ya da neleri başarmaya gücü yettiğini gösteren en doğru kılavuzdur. Böylece bireyler, yaşadığı toplumun kültürünü ve değer yargılarını hep tarihten öğrenirler. Bu bağlamda Orhun Abidelerinde, Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügat it-Türk adlı eserinde ve Karahanlılar döneminde yaşamış olan Yusuf Has Hacıp'in en önemli eseri olan Kutadgu Bilig'de, bizi bize anlatan çok önemli veriler bulunmaktadır. Örneğin; Yusuf Has Hacıp'in kaleme aldığı "Kutadgu Bilig" adlı eserde, devlet adamlarının ve liderlerin devleti veya halkı nasıl yönetmeleri gerektiği konusunda nasihatler verildiği görülmektedir (Özkaynar, 2017, s. 19). Dolayısıyla Büyük Hun Devleti'nde ilk modern devlet ve ordu anlayışını getirmiş, millet ve vatan sevgisinin kutsallığını ortaya koymuş olan Mete Han, Avrupa'ya yaptığı seferler ile Kavimler göçünü başlatan Avrupa Hun Devleti hükümdarı Attila, Malazgirt Savaşının kazanılması ile Anadolu topraklarının Türk yurdu haline gelmesinde büyük rol oynayan Sultan Alparslan ve İstanbul'un fethi ile Orta Çağın kapanması gibi büyük bir olaya sebebiyet veren Fatih Sultan Mehmet bu önemli kültür kaynaklarından faydalanarak büyük bir lider olma yolunda tarihe damga vurmuşlardır (Özkaynar, 2017, s. 21). İşte, tarihte başarılı olmuş bu büyük liderlere yol gösteren önemli kültür kaynaklarından biri de atasözü kitaplarıdır.

Atasözü kitapları, birçok önemli veriyi içerisinde barındırmaktadır ve günümüze ışık tutan özlü nasihatlerle doludur. Ayrıca atasözü kitapları, yaşadığımız toplum hakkında çok önemli bilgiler ve pek çok alanda görüş, istek ve öneriler de sunmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde, Türk kültürüne özgü liderlik becerilerinin tespiti için veri kaynağı olarak kullanılan Hıfzı'nın 1853 tarihli "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin 1893 tarihli "el-Durub-ı Emsal-i Türkiyye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin 1925 tarihli "Türk Dilinde Darb-ı Meseller"

ve Haşim Veli'nin 1926 tarihli "Atalar Sözü" adlı eserlerinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu bağlamda ilgili dört atasözü kitabında araştırılan Türk kültürüne özgü liderlik becerileri; Kaya (2017)'nin "Kutadgu Bilig'e Göre Liderde Bulunması Gereken Temel Vasıflar" adlı çalışmasında içerik analizi sonucu elde ettiği temalar (adaletli olmak, akıllı ve bilge olmak, fedakâr ve cömert olmak, güvenilir, doğru ve erdemli olmak, cesaretli ve kararlı olmak, anlayışlı ve hoşgörülü olmak, ihtiyatlı ve tedbirli olmak) esas alınarak belirlenmiş ve aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir.

3.1. Adaletli Olmak

Türk devletlerinde adalet, devletin temel varlık sebebi olarak kabul edilmiştir. Hatta "adalet mülkün temelidir" sözü de bunu ifade etmektedir. Çünkü kanun ile adalet birbirinden ayrılmaz iki temel unsurdur. Öyle ki hak ve hukuka uygun davranmak ve töreye uymak hükümdarın yani liderin en önemli vasfı olarak görülmektedir (Kaya, 2017, s. 322). Dolayısıyla hangi alanda olursa olsun Türk toplumlarında adalet kavramı her zaman ön planda tutulmaktadır. O halde insanlara yön veren ve rehberlik eden liderlerin, hiçbir ayırım gözetmeksizin herkese eşit davranması oldukça önemlidir. (Özkaynar, 2017, s. 20). İşte bu bağlamda atasözlerimiz, Türk kültürüne özgü bu liderlik becerilerini veciz bir şekilde açıkça ortaya koymaktadır.

Türk kültüründe liderin adaletli olması gerektiği; Hıfzı'nın (H) "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin (MST) "El-Durub-ı Emsal-i Türkiye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin (Eİ) "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" ve Haşim Veli'nin (HV) "Atalar Sözü" adlı eserleri kapsamında Türk atasözlerine, Tablo 1'de belirtildiği şekilde yansımıştır.

Tablo 1. "Adaletli Olmak" Konu Başlığında Tespit Edilen Atasözleri

Sıra Nu.	Tespit Edilen Atasözü	Atasözünün Kaynakları
1	Adalet, dünyanın temelidir!	MST-s.213
2	Adalet ile zulüm bir yerde durmaz!	MST-s.213
3	Davacın kadı olur ise yardımcın Allah olsun!	H-s.16
4	Güneş, balçıkla sıvanmaz!	MST-s.300
5	Haddini bilmeyene, bildirirler!	MST-s.116
6	Hak doğrudur.	MST-s.117
7	Hak diyen, mahrum kalmaz.	MST-s.117
8	Hak dedikten sonra akan sular durulur!	MST-s.117
9	Hakkında hüsnü zannedeni yalancı çıkarma!	MST-s.117

10	Haramdan gelen, harama gider.	MST-s.116
11	Haramzâde pazar bozar, helalzâde pazar yapar.	MST-s.116
12	Haramizâdenin gözü yaşlı olur.	MST-s.116
13	Helal mal, zayi olmaz.	MST-s.119
14	Hırsızın çoğalması, subaşının ihmalindendir.	H-s.14
15	Hırsız evden olur ise bulunması müşkül olur.	H-s.14
16	Kan etme, kanun eyle!	MST-s.242
17	Kendi gözünde merteği görmez, halkın gözünde çöpü görür!	MST-s.281, HV-s.47, H-s.25
18	Kimsenin ahı, kimseye kalmaz.	H-s.25
19	Mücâzât amele göredir.	MST-s.308
20	Mümine eziyet haramdır.	MST-s.321
21	Şeriatın kestiği parmak acımaz.	H-s.17, HV-s.34, MST-s.171
22	Ya aldığı vermeli ya almamalı.	Eİ-s.33, H-s.3, MST-s.360
23	Yapmak güç, yıkmak kolaydır!	Eİ-s.33
24	Zâhire hüküm olunur.	H-s.20
25	Zor ile güzellik olmaz.	H-s.16

3.2. Akıllı ve Bilgili Olmak

Türk kültüründe liderin akıllı, zeki ve bilge olması Türk diplomasisi ile Türk devletinin ve toplumunun geleceği açısından oldukça önemli görülmektedir. Çünkü tarih boyunca Türk toplumunda “eğitimli olmak” ile “bilgi ve bilgelik” hep övülmüş ve iyi ve faydalı birey olma sürecinde bireylerin daima yerine getirmesi gereken bir olgu olarak görülmüştür (Yaşar, 2007, s. 148). Bu bağlamda Türk hükümdar ve devlet adamlarına “bilge” sıfatının verilmesi, liderde aranan başlıca özelliklerden birinin bilgelik olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin; II. Kök-Türk devletinin önemli hükümdarı Bilge Kağan, Türk tarihinin bilge liderlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine Orhun Abidelerinde belirtildiği gibi Vezir Tonyukuk da akıllı, bilgili ve tecrübeli bir devlet adamı olarak tanımlanmaktadır. Kutadgu Bilig’de ise “bilgi” ve “bilgelik” en büyük erdem olarak tanımlanmış, bilginler hakanlarla eşit statüde görülmüştür. Bu kapsamda Türk atasözleri incelendiğinde, aklın en önemli sermaye olduğuna ve akıl olmadan hiçbir işin başarılmayacağına vurgu yapıldığı görülmektedir. (Harbi, 2017, s. 70).

Türk kültüründe liderin akıllı ve bilgili olması gerektiği; ; Hıfzı’nın (H) “Durub-ı Emsal”, Mehmet Said Tekezâde’nin (MST) “El-Durub-ı Emsal-i Türkiyye yahut Atalar Sözü”, Esat İleri’nin (Eİ) “Türk Dilinde Darb-ı Meseller” ve Haşim Veli’nin (HV) “Atalar Sözü” adlı eserleri kapsamında Türk atasözlerine, Tablo 2’de belirtildiği şekilde yansımıştır.

Tablo 2. “Akıllı ve Bilgili Olmak” Konu Başlığında Tespit Edilen Atasözleri

Sıra Nu.	Tespit Edilen Atasözü	Atasözünün Kaynakları
1	Âdem, sormakla âlim olur.	MST-s.14
2	Âdemin hayvaniyeti yemekle, insaniyeti okumakla kaimdir!	MST-s.14
3	Akıl gibi sermaye olmaz!	MST-s.218
4	Akıl, akıldan üstündür.	Eİ-s.22
5	Akıllı düşman, akılsız dosttan yeğdir.	Eİ-s.22, H-s.21, MST-s.218
6	Akıl yaşta değil, baştadır.	Eİ-s.23, H-s.20, MST-s.219
7	Akılsız başın zahmetini ayak çeker.	HV-s.38, MST-s.218
8	Akıldan hariç iş tutma.	H-s.20, MST-s.218
9	Akıl ile nefis, yekdiğerinin düşmanıdır!	MST-s.217
10	Akıl, para ile satılmaz.	MST-s.218
11	Akil isen açma sırrını dostuna, dostunun dostu vardır o da söyler dostuna.	Eİ-s.22, MST-s.209
12	Amelsiz âlim, yağmursuz bulut gibidir.	MST-s.221
13	Az oku, öz oku, her kitaptan bir cüz oku.	Eİ-s.6, MST-s.21
14	Baba bilgisi ile âdem, âdem olmaz.	Eİ-s.12, MST-s.71
15	Baş gidince, ayak payidar olmaz!	MST-s.72
16	Baş nereye giderse, ayakta oraya gider.	MST-s.72
17	Beyhude şeylerin terki, aklın kemâlidir.	MST-s.95
18	Bilen ile bilmeyenin hali bir midir?	MST-s.95
19	Bilerek yapan aldanmaz.	MST-s.95
20	Boş çuval, ayakta durmaz.	Eİ-s.14, MST-s.91
21	Boş torba ile at tutulmaz.	Eİ-s.14, MST-s.91
22	Cehalet, daima nedamettir!	MST-s.105
23	Deme kış, yaz; durma hemen oku, yaz!	MST-s.146
24	En fena züğürtlük, akıl eksikliğidir!	MST-s.33
25	Göz terazi, akıl mizan!	MST-s.296
26	Her şeyi bilen, bir şey bilmez!	MST-s.348
27	Her şeyin cehlinden ilim yeğdir.	Eİ-s.32, H-s.28, MST-s.348
28	Hüner sahibini aziz eyler.	H-s.28, MST-s.358
29	İlim/İrfan sahibini aziz eyler.	H-s.21, MST-s.214
30	Kalem, kılıçtan keskindir.	Eİ-s.24, MST-s.250
31	Kalemin yaptığını kılıç yapamaz.	Eİ-s.24, MST-s.250
32	Kişi bilmediğini öğrenmelidir!	MST-s.273
33	Kişi her bilmediğini ayağının altına alsın, başı göğe erer!	MST-s.275
34	Kişi mürekkep yalamakla âlim olmaz!	MST-s.274
35	Muhâl işe şeytan karışır!	MST-s.308

36	Okumadan âlim, gezmeden seyyah olmaz.	MST-s.56
37	Öğrenmeğe ar olmaz.	MST-s.56
38	Para, insana akıl öğretir.	MST-s.96
39	Sakin cahil, muharrik akıldan evladır.	MST-s.158
40	Sokma akıl, sekiz adım gider!	MST-s.183
41	Tatsız çorbaya tuz, akılsız kafaya söz kâr etmez.	Eİ-s.21

3.3. Anlayışlı ve Hoşgörülü Olmak

Türk kültüründe liderin başarılı olabilmesi için mutlaka anlayışlı ve hoşgörülü olması gerekmektedir. Öyle ki yeryüzünü yönetme görevini üstlenen Türk hükümdarları, kendilerini yeryüzünde barış ve huzuru sağlamakla görevli saymışlardır. Hatta Türk beyleri her gittikleri yerde kurtarıcı olarak karşılanmışlar ve düzeni tesis etmekte özel bir kabiliyet göstermişlerdir. (Kaya, 2017, s. 329). İşte Türk tarihi, bu liderlik vasfının çok çeşitli örnekleri ile doludur. Bu bağlamda kardinal külâhı yerine Türk sarığının tercih edilmesinin sebeplerinden biri de budur.

Türk kültüründe liderin anlayışlı ve hoşgörülü olması gerektiği; Hıfzı'nın (H) "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin (MST) "El-Durub-ı Emsal-i Türkiyye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin (Eİ) "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" ve Haşim Veli'nin (HV) "Atalar Sözü" adlı eserleri kapsamında Türk atasözlerine, Tablo 3'te belirtildiği şekilde yansımıştır.

Tablo 3. "Anlayışlı ve Hoşgörülü Olmak" Konu Başlığında Tespit Edilen Atasözleri

Sıra Nu.	Tespit Edilen Atasözü	Atasözünün Kaynakları
1	Âdem, ahabından bellidir.	MST-s.14
2	Allah bile kulunun karasını yüzüne vurmamış!	MST-s.38
3	Âmân diyene, kılıç kalkmaz.	H-s.6, MST-s.45
4	Büyükük, Tanrı'ya yaraşır.	MST-s.95
5	Dünyada rahat yaşamak isteyen, her şeyi hoş görmeli.	MST-s.135
6	El için kuyu kazan, en ibtidâ kendi düşer!	MST-s.41
7	Hata benden, atâ senden!	MST-s.124
8	Hayrette akıl, yolda selâm, gamda teselli.	MST-s.120
9	Her kabahat, yüze vurulmaz.	MST-s.350
10	Herkes ana, baba evladır.	MST-s.351
11	İbadet de kabahat de gizlidir.	HV-s.38
12	İğneyi kendine sok, çuvaldızı ele.	H-s.3
13	Kendi gözünde merteği görmez, halkın gözünde çöpü görür!	MST-s.281, HV-s.47, H-s.25

14	Kendinden büyüğüne, el kaldırma.	Eİ-s.27
15	Kimsenin ahı, kimsede kalmaz.	Eİ-s.28
16	Kişi ettiğini bulur.	H-s.24, MST-s.272
17	Mazlumun ahı, yerde kalmaz.	Eİ-s.29
18	Sima, ahlâkın aynasıdır.	MST-s.167
19	Taşkınlığın sonu şaşkınlıktır.	HV-s.37, MST-s.190

3.4. Birlik ve Beraberlik Bilincine Sahip Olmak

Taht ya da iktidar kavgaları, Türk devletlerinin yıkılmasının ana sebeplerinden biri olmuştur. Çünkü birlik ve beraberliğin bozulması ve kardeşin kardeş ile mücadele etmesi devletin parçalanmasına ve akabinde devletin yıkılmasına neden olmaktadır. Bu sebeple liderin en önemli vazifesi, birlik ve beraberliği korumak olmalıdır. Birlik ve beraberliğin olabilmesi için de adaletin, eşitliğin, paylaşımcılığın ve hoşgörünün sağlanması gerekmektedir.

Türk kültüründe liderin birlik ve beraberlik bilincine sahip olması gerektiği; Hıfzı'nın (H) "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin (MST) "El-Durub-ı Emsal-i Türkiyye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin (Eİ) "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" ve Haşim Veli'nin (HV) "Atalar Sözü" adlı eserleri kapsamında Türk atasözlerine, Tablo 4'te belirtildiği şekilde yansımıştır.

Tablo 4. "Birlik ve Beraberlik Bilincine Sahip Olmak" Konu Başlığında Tespit Edilen Atasözleri

Sıra Nu.	Tespit Edilen Atasözü	Atasözünün Kaynakları
1	Baş başa vermeyince, iş olmaz.	MST-s.72
2	Ben demek, şeytan kârdır.	MST-s.88
3	Bir elin şamatası çıkmaz.	MST-s.79
4	Bugün bana ise, yarın sana!	MST-s.92
5	Can, canın yoldaşdır.	MST-s.103
6	Cumhura muhalefet hatadır.	HV-s.28, H-s.13
7	Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.	H-s.19, MST-s.192
8	El, kol ile kuvvet bulur.	MST-s.43
9	Erkek arslan dışısından kuvvet alır.	HV-s.19
10	Et tırnaktan ayrılmaz.	Eİ-s.8, H-s.6, MST-s.8
11	Ev alma, komşu al.	HV-s.20, H-s.14, MST-s.51
12	Harman el ile düğün il ile.	Eİ-s.17, HV-s.29, MST-s.122
13	İnsan, insana lazım olur.	H-s.8, MST-s.13
14	Kavga sen, ben demekle çıkar.	Eİ-s.23
15	Kiminin devesi, kiminin duası.	H-s.24

16	Lakırdısını bilmeyen hödükler, sönmüş ateş körükler!	MST-s.303
17	Orak ayı, kardaş ayı.	HV-s.21
18	Ortak çok olunca, zarar azalır.	MST-s.54
19	Refikin iyisiyle uzun yol yoktur.	MST-s.150
20	Refikin iyisiyle Bağdat'a gidilir	MST-s.151
21	Sürüden ayrılan kuzu/koyunu kurt kapar.	Eİ-s.20, H-s.17, MST-s.165
22	Yalnız taş, duvar olmaz.	MST-s.369
23	Yalnız kalanı, kurt yer!	MST-s.370
24	Yalnızlık, Cenab-ı Hakka mahsustur!	MST-s.370

3.5. Cesaretli ve Kararlı Olmak

Her ulus, zamana ve mekâna göre ideal insan tipini yetiştirmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda Orta Asya Türk toplumunun ideal insan tipinin aranan özellikleri cesaretli, kararlı ve kahraman olmaktır. Bu nedenle Türk hükümdarı düzeni sağlamak ve bağımsızlığı korumak için cesur ve kahraman olmalıdır (Kaya, 2017, s. 327). Hatta liderlerin karar almadan önce çok yönlü düşünebilmesi ve yeri geldiğinde cesaretli adımlar atması gerekmektedir (Özkaynar, 2017, s. 25). Öyle ki Mustafa Kemal Atatürk, ülkenin dört bir yanı işgal altındayken bile karamsarlığa kapılmamış ve Türk toplumunun özgürlüğünü yeniden kazanmasına liderlik etmiştir.

Türk kültüründe liderin cesaretli ve kararlı olması gerektiği; Hıfzı'nın (H) "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin (MST) "El-Durub-ı Emsal-i Türkiyye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin (Eİ) "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" ve Haşim Veli'nin (HV) "Atalar Sözü" adlı eserleri kapsamında Türk atasözlerine, Tablo 5'te belirtildiği şekilde yansımıştır.

Tablo 5. "Cesaretli ve Kararlı Olmak" Konu Başlığında Tespit Edilen Atasözleri

Sıra Nu.	Tespit Edilen Atasözü	Atasözünün Kaynakları
1	Âdem, âdem sayesinde âdem olur.	Eİ-s.5, MST-s.13
2	Ağalık vermekle, yiğitlik vurmakla olur.	MST-s.26
3	Ağanın gözü, yiğidin sözü.	MST-s.26
4	Arslan yatağında, yiğit çağında.	MST-s.15
5	At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır.	Eİ-s.4, HV-s.5, H-s.7, MST-s.5
6	At binenin, kılıç kuşananın.	HV-s.5
7	Attığını vurur, tuttuğunu koparır.	HV-s.14, MST-s.7
8	Bir korkak, bir orduyu bozar.	HV-s.25
9	Bir yiğit ne kadar kahraman olsa, sevdiğine yenilir.	MST-s.83

10	Bir yiğit, kırk yılda meydana çıkar.	MST-s.83
11	El yumruğunu yemeyen, kendininkini kahraman sanır.	HV-s.12, H-s.4, MST-s.42
12	Et kanlı gerek, yiğit canlı gerek.	Eİ-s.8, HV-s.19, H-s.6, MST-s.8
13	Gemisini kurtaran kaptandır.	HV-s.47, MST-s.295
14	Hayvan ölür semeri kalır, insan ölür eseri kalır.	MST-s.120
15	İyi nasihat verilir, iyi ad verilmez!	MST-s.70
16	Kavgada kılıç ödünç verilmez.	H-s.21, MST-s.227
17	Kemlikle mertlik olmaz!	MST-s.279
18	Korkağı çok kovalarsan bahadır olur.	HV-s.42
19	Mürüvvete endaze olmaz.	MST-s.312
20	Mürüvvetsiz insan, suyu çekilmiş dereye benzer.	MST-s.312
21	Şanına düşeni işle!	MST-s.169
22	Şecaat kılık kıyafetle değildir.	MST-s.170, H-s.17
23	Yiğit lakabıyla anılır.	Eİ-s.35, H-s.6, MST-s.376
24	Yiğidin sözü, demirin kertiği.	Eİ-s.35, MST-s.308
25	Yiğit ekmeğiyle, yiğit beslenir!	MST-s.376

3.6. Çalışkan, Eğitici ve Örnek Olmak

Lider, her yönü ile içinde bulunduğu topluma örnek olmalıdır. Ayrıca lider, çalışkanlığını ve örnekliğini her alanda göstermelidir. Çünkü bir liderin başarılı olması için, insanları istenilen yönde eyleme geçirecek şekilde etkilemesi ve insanlarla duygusal bağ kurup onları cesaretlendirmesi gerekmektedir (Çil, 2009, s. 119).

Türk kültüründe liderin çalışkan, eğitici ve örnek olması gerektiği; Hıfzı'nın (H) "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin (MST) "El-Durub-ı Emsal-i Türkiyye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin (Eİ) "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" ve Haşim Veli'nin (HV) "Atalar Sözü" adlı eserleri kapsamında Türk atasözlerine, Tablo 6'da belirtildiği şekilde yansımıştır.

Tablo 6. "Çalışkan, Eğitici ve Örnek Olmak" Konu Başlığında Tespit Edilen Atasözleri

Sıra Nu.	Tespit Edilen Atasözü	Atasözünün Kaynakları
1	Alacak ile verecek ödenmez.	Eİ-s.7, H-s.5, MST-s.37, HV-s.18
2	Bağ dua değil, çapa ister.	Eİ-s.12
3	Bağa bak üzüm olsun, üzümü yemeğe yüzün olsun.	Eİ-s.12, MST-s.75
4	Balık baştan kokar.	Eİ-s.13, HV-s.24, H-s.9
5	Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur.	Eİ-s.13, HV-s.24, MST-s.75
6	Bal, bal demekle ağız tatlı olmaz.	Eİ-s.13, HV-s.24, H-s.9, MST-s.76

7	Bin tasa, bir borç ödemez.	MST-s.94
8	Bir günlük rızık için iki gün çabalamalı.	H-s.11, MST-s.83
9	Borç vermekle, yol yürümele tükenir.	Eİ-s.14, H-s.11, MST-s.90
10	Bir yiğit, kırk yılda meydana çıkar.	MST-s.83
11	Boş lakırdı, karın doyurmaz.	H-s.10
12	Çalışmak ibadetin nısfıdır!	MST-s.107
13	Çalışmakla her iş tamam olur.	MST-s.17
14	Ekmek çiğnemededen yutulmaz.	HV-s.4, H-s.5, MST-s.33
15	Ekmeğini taştan çıkarır.	HV-s.4, H-s.7, MST-s.20, MST-s.34.
16	El benden, sebep Allah'tan!	MST-s.41
17	Fakirlik ayıp değil, tembellik ayıp.	HV-s.39
18	Gayret imandandır.	H-s.21, MST-s.228
19	Gayret, her müşküle galebe eder.	MST-s.228
20	Gülme komşuna, gelir başına.	Eİ-s.27, HV-s.46, H-s.24, MST-s.299
21	Hizmet öğrenmeyen, efendilik edemez!	MST-s.122
22	İnsanı zaman kadar terbiye eden bir şey yoktur.	MST-s.49
23	Kişinin sözü, özü bir olmalı!	MST-s.275
24	Kötülük eden, kötülük bulur.	Eİ-s.27, MST-s.285
25	Laf la dükkân açılmaz.	Eİ-s.28)
26	Laf la peynir gemisi yürümez.	HV-s.48, H-s.26, MST-s.303
27	Lakırdı ile iş bitmez.	Eİ-s.28, MST-s.303
28	Lakırdı ile borç ödenmez.	MST-s.303
29	Sen ağa, ben ağa, bu ineği kim sağa?	Eİ-s.19, HV-s.33, MST-s.163
30	Sen dede, ben dede, bu atı kim tımar ede?	Eİ-s.19, MST-s.163
31	Tarlanın verdiği, baban vermez.	HV-s.27
32	Uluların sözü, yere düşmez dünya durdukça.	MST-s.59
33	Ümit ile geçinen, açlıkla ölür!	MST-s.46
34	Üzüm, üzüm baka baka kararır.	Eİ-s.11, HV-s.22, MST-s.55
35	Yemek, emek ister.	Eİ-s.34, MST-s.378
36	Yol yürümele, borç vermekle tükenir.	Eİ-s.35, MST-s.382
37	Yuvarlanan taş, yosun tutmaz.	Eİ-s.35, H-s.28
38	Zahirenin ambarı, sabanın ucundadır.	Eİ-s.18, MST-s.148

3.7. Doğru Sözlü ve Güvenilir Olmak-Meşverete Önem Vermek

Türk Dil Kurumu (2023) güncel Türkçe sözlüğünde meşveret; “bir konu hakkında birinin düşüncesini sorma, danışma” ve “iki veya daha fazla kişinin birbiriyle fikir alışverişinde

bulunması” olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda doğru sözlü ve güvenilir olmak, liderin çevresinde danışacağı insan sayısının artmasına yol açmaktadır.

Türk kültüründe liderin doğru sözlü, güvenilir olması ve meşverete önem vermesi gerektiği; Hıfzı'nın (H) “Durub-ı Emsal”, Mehmet Said Tekezâde'nin (MST) “El-Durub-ı Emsal-i Türkiyye yahut Atalar Sözü”, Esat İleri'nin (Eİ) “Türk Dilinde Darb-ı Meseller” ve Haşim Veli'nin (HV) “Atalar Sözü” adlı eserleri kapsamında Türk atasözlerine, Tablo 7’de belirtildiği şekilde yansımıştır.

Tablo 7. “Doğru Sözlü ve Güvenilir Olmak-Meşverete Önem Vermek” Konu Başlığında Tespit Edilen Atasözleri

Sıra Nu.	Tespit Edilen Atasözü	Atasözünün Kaynakları
1	Acele işe, şeytan karışır.	Eİ-s.22, H-s.20, MST-s.212
2	Acı dil dinden çıkarır, tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır!	MST-s.11
3	Âdem ikrarından, hayvan yularından.	MST-s.14
4	Ağzından çıkkanı, kulağın işitsin.	Eİ-s.6, MST-s.27
5	Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.	Eİ-s.7
6	Arefe günü yalan söyleyenin, bayram günü yüzü kara olur.	HV-s.37, H-s.21, MST-s.215
7	Arpa unun yok ise tatlı dilinde mi yok?	MST-s.15
8	Az, çoğa tabidir.	H-s.8, MST-s.21
9	Az söyle, öz söyle.	Eİ-s.6, MST-s.21
10	Başım rahat eder, dilim durursa!	MST-s.73
11	Bin işit, bir söyle.	Eİ-s.14, MST-s.94
12	Bir ağızdan çıkan, bin dile yayılır.	MST-s.78
13	Büyük lokma ye de büyük söz söyleme.	H-s.9
14	Cemâl gider, kemâl seninle kalır!	MST-s.104
15	Çok bilen, çok yanılır.	Eİ-s.16, HV-s.27, H-s.13, MST-s.112
16	Çok lakırdı, baş ağrıtır.	MST-s.113
17	Çok söz, ozanda yaraşır.	MST-s.113
18	Danışan dağı aşmış, danışmayan yolu şaşmış.	H-s.15
19	Derdini saklayan, derman bulamaz!	MST-s.130, HV-s.30, H-s.14
20	Dil, kılıçtan keskindir.	MST-s.145
21	Dilin cirmi küçük, cürmü büyüktür!	MST-s.145
22	Dilin kemiği yok, nereye çevirsen oraya döner!	MST-s.145
23	Dilsiz de olsa kâmil belli olur.	MST-s.145
24	Dilini tutan, başını kurtarır.	MST-s.145
25	Doğrunun yardımcısıdır, Hazret-i Allah.	Eİ-s.22, H-s.20

26	Doğru söz, acıdır.	Eİ-s.22, MST-s.200
27	Doğru söz, yemin istemez.	MST-s.200
28	Doğru sarsılır, ama yıkılmaz.	MST-s.201
29	Doğrunun yardımcısı, Allah'tır!	MST-s.201
30	Doğru yol usançlıdır, ama selamettir!	MST-s.201
31	Doğru yolda düşen, çabuk kalkar.	MST-s.201
32	Doğruluk, Hak kapısıdır.	MST-s.201
33	Dünyada dost gibi aziz, ihsan gibi leziz şey olmaz!	MST-s.135
34	Eğri otur, doğru söyle.	Eİ-s.9, MST-s.32
35	El yarası onulur, dil yarası onulmaz.	H-s.3, MST-s.44
36	Evvel düşün, sonra söyle.	H-s.8, MST-s.51
37	Göz iki, kulak iki, ağız tek; çok görüp, çok dinleyip, az söylemek gerek.	Eİ-s.28
38	Hak söze, akan sular durur.	Eİ-s.16, H-s.13
39	Haklı söz, haksız Bağdat'tan çevirir!	MST-s.117
40	Ham söz sahibinindir.	MST-s.121
41	Hayvan yalaşarak insan soruşarak.	MST-s.120
42	Hayvan koklaşa koklaşa, insan söyleşe söyleşe.	HV-s.29, MST-s.48
43	İki kulak bir dil için, sen iki işit bir söyle!	MST-s.67
44	İnsan lisanıyla takdir olunur, elbisesiyle kabul olunur.	HV-s.8
45	İspatına muktedir olmadığın şeyi söyleme!	MST-s.9
46	İyi söz, demir kapıyı açar!	MST-s.69
47	Kelâmdan evvel, selam gerek.	MST-s.276
48	Kendinden büyüğe danışmayınca, bir işe başlama!	MST-s.282
49	Kişinin sözü, özü bir olmalı!	MST-s.275
50	Kişinin hürmeti de zilleti de kendi elindedir.	MST-s.274
51	Kişinin bir ağzı, iki kulağı vardır; ânın için bir söyleyip, iki dinlemelidir!	MST-s.274
52	Kötü söyler isen kötü işitirsin, iyi söyler isen iyi işitirsin.	H-s.9, MST-s.69
53	Lakırdıyı bil de söyle.	H-s.26
54	Meşveretsiz yapılan şeyden, hayır gelmez.	Eİ-s.29
55	Mürâyi dosttan, doğru sözlü düşman yeğdir.	MST-s.311
56	Selamet-i insan, hıfz-ı lisan ileidir!	MST-s.162, H-s.17
57	Sora sora Kâbe bulunur.	H-s.18, MST-s.182
58	Söz bir, Allah bir.	HV-s.33, H-s.17, MST-s.165
59	Sözünün eri ol!	MST-s.165
60	Sübut bulmayan söze ağız açma!	MST-s.102
61	Tatlı dil/söz yılanı deliğinden çıkarır.	Eİ-s.21, H-s.19, MST-s.189

62	Ulu sözü dinlemeyen, uluya kalır.	H-s.3, MST-s.59
63	Yalan ile iman bir arada durmaz.	HV-s.52

3.8. Erdemli Olmak

Türklerde hükümdarın en önemli özelliklerinden birisi de erdemli olmasıdır. Öyle ki erdemli olmak; dürüst olmak, iffet ve namus sahibi olmak, merhametli olmak, alçak gönüllü olmak, yiğit (alp) olmak, sadâkatli olmak, adaletli olmak ve kerem ve ihsan sahibi olmak gibi bütün bu güzel ahlaki meziyetlerin hepsini birden içine alan, hepsine birden verilen isimdir. Hatta Türk Dil Kurumu (2023) güncel Türkçe sözlüğünde “fazilet” kelimesi de erdem anlamında kullanılmaktadır ve alçak gönüllülük, yiğitlik ve doğruluk gibi niteliklerin genel adı olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda bilinen ilk yazılı belgelerimiz Orhun Abidelerinden, Kutadgu Bilig’e kadar bütün Türk metinlerinde liderlerin en önemli özellikleri doğruluk, dürüstlük ve erdem sahibi olmak olarak belirtilmiştir (Kaya, 2017, s. 325).

Türk kültüründe liderin erdemli (namuslu, dürüst, alçakgönüllü) olması gerektiği; Hıfzı’nın (H) “Durub-ı Emsal”, Mehmet Said Tekezâde’nin (MST) “El-Durub-ı Emsal-i Türkiye yahut Atalar Sözü”, Esat İleri’nin (Eİ) “Türk Dilinde Darb-ı Meseller” ve Haşim Veli’nin (HV) “Atalar Sözü” adlı eserleri kapsamında Türk atasözlerine, Tablo 8’de belirtildiği şekilde yansımıştır.

Tablo 8. “Erdemli Olmak” Konu Başlığında Tespit Edilen Atasözleri

Sıra Nu.	Tespit Edilen Atasözü	Atasözünün Kaynakları
1	Aczini itiraf eden, ehliyetini ispat eder!	MST-s.212
2	Âdem beklemekle marifetli olur.	MST-s.14
3	Âdeme iş aranır, işe âdem değil.	MST-s.14
4	Âdem, iş başında belli olur.	MST-s.14.
5	Adı çıktı dokuza, artık inmez sekize.	MST-s.14.
6	Adın çıkacağına, canın çıksın.	HV-s.14
7	Alçak uçan yüce konar, yüce uçan alçak konar.	Eİ-s.7, MST-s.36
8	Aldatayım diyen aldanır.	Eİ-s.7, MST-s.37
9	Alnım açık, yüzüm pak.	HV-s.17, H-s.5
10	Büyüklik, Tanrı’ya mahsustur.	HV-s.25
11	Büyüğünü bilmeyen, Allah’ını da bilmez!	MST-s.95
12	Büyük söyleme, başına gelir!	MST-s.95
13	Cemaziyülevvelini bilirim.	HV-s.29, MST-s.104

14	Deve ağır gider, yol alır!	MST-s.140
15	Edep, en hayırlı mirastır.	MST-s.14
16	Eğrilerle doğru söyleşmek hatadır.	HV-s.20
17	Eğride tok, doğruda aç görmedim!	MST-s.33
18	El elin aynasıdır.	H-s.8
19	Ele verir talkını, kendi yutar salkımı!	MST-s.45
20	Elin ile koymadığın şeye dokunma.	HV-s.19, H-s.3, MST-s.43
21	Emanete hıyanet olmaz.	H-s.7, MST-s.46
22	Erbab-ı hüner pabuçlukta kalmaz.	MST-s.19
23	Fazilet kendini gösterir.	MST-s.233
24	Ham söz, kem akçe sahibinindir.	HV-s.29, H-s.24, MST-s.250
25	Hayrette akıl, yolda selâm, gamda teselli.	MST-s.120
26	Her kemalin, bir zevali vardır.	H-s.28
27	Her yükseğin bir inişi ve gidişin bir gelişi vardır.	H-s.28
28	Her şey yerinde yakışır.	MST-s.348
29	Herkes attığı okun nereye varacağını bilir.	MST-s.351
30	Hesabı temiz olanın, yüzü ak olur.	Eİ-s.16, MST-s.117
31	Hile ile iş gören, mihnet ile can verir.	Eİ-s.17, H-s.13
32	Hüner makbuldür, amma muteberi hüsnü edeptir.	H-s.28, MST-s.358
33	İnsaf, dinin yarısıdır.	H-s.3
34	İnsan olan, bir defa yanılır.	MST-s.48
35	İnsan beşer, bazen şaşar!	MST-s.48
36	İyi ve kötü, geçit başında belli olur.	MST-s.69
37	Kibirlinin hasmı, Allah'tır!	MST-s.265
38	Kişinin insanlığı iki şeyledir: Biri kalp, diğeri lisandır.	MST-s.274
39	Kişinin başına gelen, kendi ağzından çıkandır.	MST-s.274
40	Kötüden iyilik beklenilmez.	MST-s.284
41	Mağrurun hasmı, Allah'tır.	Eİ-s.29, MST-s.316
42	Ne oldum dememeli ne olacağım demeli.	HV-s.49
43	Öfke ile kalkan, ziyan ile oturur.	HV-s.21, H-s.3, MST-s.56
44	Övünen, en son önüne bakar.	HV-s.20
45	Sebep olan, sebepsiz kalır.	MST-s.158
46	Sima, ahlâkın aynasıdır.	MST-s.167
47	Su her şeyi temizler, yalnız yüz karasını temizlemez!	MST-s.184
48	Suçun sahibi olmaz.	MST-s.182
49	Tıynetî pak olandan, keder gelmez.	MST-s.202
50	Vakit, insana her şeyi öğretir.	MST-s.338
51	Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.	Eİ-s.34, HV-s.52

52	Zelil olur, tamahkâr adam.	H-s.16
53	Zâtı memduh olanın, sığata ihtiyacı yoktur.	MST-s.148

3.9. İhtiyatlı ve İleri Görüşlü Olmak

Liderin ihtiyatlı davranması ve ileri görüşlü olması gerekmektedir. Aslında liderin ihtiyatlı ve tedbirli olması özelliği, liderin ileri görüşlülüğüyle ilişkilidir. Çünkü iyi bir lider yapacağı işler için tedbir alır, olası sonuçları planlar ve beklenmedik bir duruma çıktığında ise başka planları devreye sokar (Kaya, 2017, s. 331). Örneğin; Atatürk'ün yolunda yürüyen bir yolcunun yalnız ufku görmesi yeterli değildir, mutlaka ufkun ötesini de görmesi ve bilmesi gerekir, ifadesi bu durumu çok veciz bir şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü gelecek için planı olmayan ve bu doğrultuda adımlar atmayan toplumlar, yarın ne ile karşılaşacağını bilemezler. Dolayısıyla esen rüzgârın, onları nereye savuracağı da belli olmaz. (Özkaynar, 2017, s. 26).

Türk kültüründe liderin ihtiyatlı ve ileri görüşlü olması gerektiği; Hıfzı'nın (H) "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin (MST) "El-Durub-ı Emsal-i Türkiyye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin (Eİ) "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" ve Haşim Veli'nin (HV) "Atalar Sözü" adlı eserleri kapsamında Türk atasözlerine, Tablo 9'da belirtildiği şekilde yansımıştır.

Tablo 9. "İhtiyatlı ve İleri Görüşlü Olmak" Konu Başlığında Tespit Edilen Atasözleri

Sıra Nu.	Tespit Edilen Atasözü	Atasözünün Kaynakları
1	Acelede nedamet, teennide selamet vardır.	Eİ-s.23, MST-s.212
2	Âdemoğlu, çiğ süt emmiştir.	HV-s.9
3	Ağacın kurdu, içinde olur.	HV-s.15, MST-s.26
4	Akla gelmeyen, başa gelir.	Eİ-s.23
5	Ateş ile pamuğun oyunu olmaz.	H-s.5, MST-s.7
6	Ateş ile barut bir arada olmaz.	HV-s.11, MST-s.72
7	Atın tepmezi, itin kapmazı olmaz.	MST-s.7
8	Bir kötünün, yedi mahalleye zararı dokunur.	H-s.9, MST-s.83
9	Bir şeyin önüne bakma, sonuna bak.	Eİ-s.13, H-s.11, MST-s.57
10	Bir ağızdan çıkan, bin ağza yayılır.	H-s.9
11	Çürük merdivenle dama çıkılmaz.	HV-s.27
12	Çürük tahtaya basma!	MST-s.112
13	Dağ başında harman yapma savurursun yel için, sel önünde değirmen yapma öğütürsün sel için.	MST-s.191
14	Derede tarla sel için, tepede harman yel için.	HV-s.11
15	Dikenden gül biter, gülden diken.	MST-s.144

16	Dost bin ise azdır, düşman bir ise çoktur!	MST-s.137
17	Dökülen, kabını doldurmaz.	HV-s.32
18	Düşmana fırsat verme.	H-s.15
19	Fırsatı, fevt etme.	H-s.22, MST-s.42
20	Girmezden evvel, çıkacağı düşün.	H-s.23, MST-s.300
21	Gözümüzü açalım, yoksa açarlar.	H-s.25, MST-s.11
22	Hasım hasma mevlit okumaz.	H-s.14, MST-s.124
23	Her sözü söyleme, yerin kulağı vardır.	Eİ-s.32
24	Her yüze güleni dost sanma.	Eİ-s.33
25	Her gördüğün sakallıyı baban sanma.	HV-s.50
26	Her şeyin ortası hayırlıdır.	MST-s.348
27	Her şeyin bir ortası bulunur.	MST-s.348
28	İnsanın yere bakanından, hayvanın göğe bakanından kork!	HV-s.9
29	İnsan, insanın şeytanıdır.	HV-s.9
30	İnsanın alacası içinde, hayvanın dışında.	HV-s.9, H-s.3, MST-s.49
31	İşin sonuna bak!	MST-s.65
32	Kendim ettim, kendim buldum dünyası.	MST-s.280
33	Kıssadan hisse almalıdır!	MST-s.248
34	Korkulu rüya görmektense uyanık yatması hayırlıdır.	H-s.23
35	Köpeğe dalanmaktan çalıya dolanmak evladır.	HV-s.6
36	Kulağı delik, gözü açık.	HV-s.45
37	Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.	HV-s.48
38	Ne çiğ yedim ne karnım ağrır.	Eİ-s.30
39	Ne dilersen işine, o gelir başına.	Eİ-s.30, MST-s.333
40	Ne sal iledir ne mal iledir, beyim ululuk kemâl iledir.	Eİ-s.30
41	Ne yavuz ol asil ne yavaş ol basıl.	Eİ-s.30
42	Ne oldum dememeli ne olacağım demeli.	Eİ-s.30
43	Nefsinde tecrübe etmediğin şeyi, halka tavsiye etme.	Eİ-s.30, MST-s.329
44	Nefis ile mücadele, dünya ile muharebeden güçtür.	Eİ-s.30
45	Niyet hayır, akıbet hayır.	H-s.27, MST-s.335
46	Onmadık hacıyı, deve üstünde yılan sokar.	HV-s.22, H-s.3
47	Pek kurcalama sivilceyi, çıban edersin.	H-s.10
48	Perşembe'nin gelişi, çarşambadan bellidir.	H-s.10
49	Pilavı yiyen, kaşığı yanında taşır.	H-s.10, MST-s.98
50	Pişmiş aşı, soğuk su katma.	H-s.9
51	Su görmeden, paçaları sıvama.	HV-s.10, H-s.18, MST-s.108
52	Su uyur, düşman uyumaz.	HV-s.10, H-s.18, MST-s.181

53	Taun olan şehre ne girmeli ne oradan geçmeli!	MST-s.191
54	Ummadığın taş baş yarar.	HV-s.22, H-s.3, MST-s.59
55	Uyuyan yılanın, kuyruğuna basma.	HV-s.21, MST-s.60
56	Ürmesini bilmeyen it, sürüye kurt getirir.	HV-s.6, H-s.6
57	Yıkmak kolay, yapmak zor.	HV-s.51

3.10. İnançlı ve Özgüven Sahibi Olmak

İnançlı ve özgüven sahibi olmak, bir lideri ön plana çıkaran önemli özellikler arasındadır. Öyle ki devletimizin kurucusu Atatürk'ün başarısının temel kaynağı, milletine olan inancı, güveni, başarıya ulaşmadaki azmi ve asla umutsuzluğa düşmemesi olmuştur. Millî mücadele yıllarında Atatürk'ü başarıya götüren, işte bu inanç ve güvendir (Aybars, 1992, s. 864).

Türk kültüründe liderin inançlı ve özgüven sahibi olması gerektiği; Hıfzı'nın (H) "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin (MST) "El-Durub-ı Emsal-i Türkiyye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin (Eİ) "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" ve Haşim Veli'nin (HV) "Atalar Sözü" adlı eserleri kapsamında Türk atasözlerine, Tablo 10'da belirtildiği şekilde yansımıştır.

Tablo 10. "İnançlı ve Özgüven Sahibi Olmak" Konu Başlığında Tespit Edilen Atasözleri

Sıra Nu.	Tespit Edilen Atasözü	Atasözünün Kaynakları
1	Ağlatırsa Mevla'm, bir gün güldürür.	Eİ-s.6, MST-s.28
2	Allah bir kapıyı kapar ise bin kapıyı açar!	MST-s.37
3	Allah kulunu her vakit darda komaz.	MST-s.38
4	Allah herkesin gönlüne göre verir.	MST-s.39
5	Allah yardım ederse kuluna, her iş girer yoluna!	MST-s.39
6	Alında yazılan görülür.	Eİ-s.7
7	Az ye, çok şükret!	MST-s.22
8	Bab-ı rızadan ayrılma!	MST-s.72
9	Bab-ı tevekkülden ayrılma!	MST-s.71
10	Besmelesiz işe, şeytan karışır.	Eİ-s.14, HV-s.4, MST-s.85
11	Derdi veren, dermanını da verir.	HV-s.30, Eİ-s.31
12	Dünyada eken, ahirette biçer!	MST-s.135
13	Hak yardım ederse abduluna, kurt çoban olur onun koyununa!	MST-s.118
14	Hayır dile işine, hayır gelsin başına.	Eİ-s.17, HV-s.29
15	Hayır dile eşine, hayır gelsin başına.	HV-s.29, Eİ-s.17
16	Helal ise hesap, haram ise azap.	MST-s.118
17	Herkesin iç yüzünü Allah bilir.	Eİ-s.3, MST-s.353
18	Her derdin, bir duası vardır.	Eİ-s.31

19	İbadette riya, kabahatte hayâ olmaz!	MST-s.210
20	İbadetle cennete girilmez, kalb-i selim lazım!	MST-s.210
21	Kabul olmayacak duaya, âmin denilmez.	HV-s.43, H-s.23, MST-s.243
22	Kesrette vahdeti bulmak hünerdir.	MST-s.266
23	Kul kula sebep, cümleye Allah sebep.	HV-s.45
24	Müminin kalbi beytullahdır!	MST-s.320
25	Şükür ve sena, nimeti artırır.	MST-s.171

3.11. Kendini Doğru Tanımak, Zamana ve Mekâna Göre Kendini Yenilemek

Lider hem kökenlerine sadık hem de yeniliklere açık olmalıdır. Dolayısıyla lider geçmişle gelecek ile birleştirebilmeli, kendini ve içinden çıktığı toplumu iyi tanımalıdır. Çünkü kendini yenilemeyen, mevcut çağa ayak uyduramayan toplumlar önce diğerlerinin kuklası olurlar, daha sonra da yok olup giderler. Öyle ki tarih bilimi, bu durumun birçok örneği ile doludur. O halde tarihini iyi bilen liderlerin, toplumlarını en iyi tanıyan liderler olduğu unutulmamalıdır.

Türk kültüründe liderin kendini doğru tanıması, zamana ve mekâna göre kendini yenilemesi gerektiği; Hıfzı'nın (H) "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin (MST) "El-Durub-ı Emsal-i Türkiyye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin (Eİ) "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" ve Haşim Veli'nin (HV) "Atalar Sözü" adlı eserleri kapsamında Türk atasözlerine, Tablo 11'de belirtildiği şekilde yansımıştır.

Tablo 11. "Kendini Doğru Tanımak, Zamana ve Mekâna Göre Kendini Yenilemek" Konu Başlığında Tespit Edilen Atasözleri

Sıra Nu.	Tespit Edilen Atasözü	Atasözünün Kaynakları
1	Ağlamayan çocuğa, meme vermezler.	HV-s.17, H-s.4, MST-s.28
2	Altın gibi olan adını, bakır etme.	H-s.3
3	Arı, bal alacak çiçeği bilir.	HV-s.17, MST-s.19
4	Armut, ağacından uzak düşmez.	Eİ-s.5, H-s.4, MST-s.15
5	Aslandan doğan, aslandır.	Eİ-s.5, MST-s.15
6	Aslı ne ise nesli de odur.	Eİ-s.9
7	Aynaya bak da kendini gör.	Eİ-s.8
8	Babadan mal kalır, kemâl kalmaz!	MST-s.71
9	Bir adım geri giden, iki adım ileri atlar.	MST-s.78
10	Cins, cinse çeker.	Eİ-s.15, H-s.12, MST-s.105
11	Çok bereket, çok harekettedir!	MST-s.112
12	Hareket olmadıkça bereket olmaz.	Eİ-s.16

13	Herkes kendi ayıbını bilmez.	Eİ-s.32
14	Herkes kendi nefsinin düşünür.	Eİ-s.32
15	İnsan taştan pek, gülden naziktir.	H-s.3
16	İnsan ektiğini biçer.	Eİ-s.26, HV-s.9, H-s.27
17	Kendi işini kendi gören kazanır.	Eİ-s.27
18	Kendi işini kendi gören kazanır.	MST-s.280
19	Kişi, düştüğü yerden kalkar.	Eİ-s.26, H-s.15
20	Kişinin refikine nazar etmeli.	H-s.25, MST-s.273
21	Kişi, arkadaşından azar.	Eİ-s.26, H-s.24, MST-s.272
22	Kişi kendi izzetini kendi artırır!	MST-s.273
23	Kurdun oğlu, kurt olur.	Eİ-s.25
24	Mal ile insan, insan olmaz!	MST-s.305
25	Maymun gibi her işe eli yakıştır!	MST-s.307
26	Meyve, ağacından uzak düşmez.	Eİ-s.29, HV-s.48, MST-s.323
27	Nerede hareket, orada bereket.	H-s.27, MST-s.82
28	Oğlan dayıya, kız halaya çeker.	HV-s.21
29	Rağbet elbette yeniye olur!	MST-s.150
30	Tarz ve tavır, insanın mizan-ı ahvalidir!	MST-s.195
31	Zaman, zamana uymaz.	Eİ-s.19, MST-s.154
32	Zaman sana uymazsa sen zamana uy.	Eİ-s.19, HV-s.32, H-s.16, MST-s.155

3.12. Merhametli, Fedakâr ve Cömert Olmak

Lider her zaman merhametli, fedakâr ve cömert olmalıdır. Öyle ki tarih boyunca Türk milleti cömertliğe oldukça önem vermiş ve bu vasfı devlet yönetiminde bulunan bütün idarecilerden görmek istemiştir. Dolayısıyla Orta Asya Türk toplumlarında toyların düzenlenmesi ve ziyafetlerin verilmesi bu durumun en tipik örnekleridir. Bu bağlamda aile büyüklerinin çocuklarına gösterdiği ilgi, sevgi ve fedakârlığın hükümdar ya da lider tarafından halka da gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir (Kaya, 2017, s. 325). Çünkü Türk hükümdarları, vazifeyi kutsal saymış ve bu uğurda fedakâr, korumacı ve babacan bir tavır takınmışlardır. Örneğin; Bilge Kağan'ın "Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım; aç milleti doyurdum, çıplak halkı giydirdim. Tanrı irade ettiği için milletimi diriltdim" sözleri bu duruma önemli bir kanıttır (Özkaynar, 2017, s. 25).

Türk kültüründe liderin merhametli, fedakâr ve cömert olması gerektiği; Hıfzı'nın (H) "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin (MST) "El-Durub-ı Emsal-i Türkiyye yahut Atalar

Sözü”, Esat İleri’nin (Eİ) “Türk Dilinde Darb-ı Meseller” ve Haşim Veli’nin (HV) “Atalar Sözü” adlı eserleri kapsamında Türk atasözlerine, Tablo 12’de belirtildiği şekilde yansımıştır.

Tablo 12. “Merhametli, Fedakâr ve Cömert Olmak” Konu Başlığında Tespit Edilen Atasözleri

Sıra Nu.	Tespit Edilen Atasözü	Atasözünün Kaynakları
1	Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar.	HV-s.25, H-s.10, MST-s.84
2	Ekmeden biçilmez.	HV-s.18, MST-s.34
3	Elden gelen hayrı, diriğ etme.	H-s.3, MST-s.42
4	Ev yap, ev yıkma!	MST-s.51
5	Herkesin canı tatlıdır.	MST-s.353
6	İnsanın gözünü, bir avuç toprak doyurur!	MST-s.49
7	İslâm’ın şartı beştir: altıncısı insaftır!	MST-s.23
8	İyilik zayi olmaz!	MST-s.69
9	İyilik gibi âlemde sermaye olmaz.	MST-s.69
10	Kanaat gibi devlet olmaz!	MST-s.252
11	Kanaat, tükenmez hazinedir.	MST-s.252
12	Kerim olan varını saklamaz.	MST-s.271
13	Komşu hakkı, Tanrı hakkıdır.	Eİ-s.26, MST-s.259
14	Komşu komşuya ne vakit olsa lâzım olur.	MST-s.259
15	Komşuda pişer, bize de düşer!	MST-s.259
16	Kimi yağından yiyemez, kimi yavanından.	H-s.25
17	Lütuf ve ihsanın ölçüsü, terazisi olmaz!	MST-s.302
18	Merhamet, imandan gelir.	MST-s.311
19	Nalıncı keseri gibi kendine yontma.	H-s.27
20	Ne verir isen elin ile o gider senin ile.	H-s.27, HV-s.49, Eİ-s.30, MST-s.335
21	Talib-i rızık olanlara şiddet gösterme!	MST-s.193
22	Verdin mi doyur, vurdun mu duyur.	HV-s.50, MST-s.54

3.13. Planlı Olmak ve İşi Usulüne Göre Yapmak

“Bir işi gerçekleştirmek için uyulması gereken düzen” olarak tanımlayabileceğimiz planlı olmak sözcüğü, özellikle devlet işlerinde olmazsa olmaz bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle lider, bir işi doğru planlanmalı ve bu plan doğrultusunda hareket etmelidir. Bu kapsamda Türk atasözlerinde, bir işi doğru yerde, zamanda ve mekânda planlamanın ve işi usulüne göre yapmanın sağlıklı sonuçlara ulaşmak için önemli olduğuna vurgu yapılmıştır (Harbi, 2017, s. 75).

Türk kültüründe liderin planlı olması ve işi usulüne göre yapması gerektiği; Hıfzı'nın (H) "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin (MST) "El-Durub-ı Emsal-i Türkiye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin (Eİ) "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" ve Haşim Veli'nin (HV) "Atalar Sözü" adlı eserleri kapsamında Türk atasözlerine, Tablo 13'te belirtildiği şekilde yansımıştır.

Tablo 13. "Planlı Olmak ve İş Usulüne Göre Yapmak" Konu Başlığında Tespit Edilen Atasözleri

Sıra Nu.	Tespit Edilen Atasözü	Atasözünün Kaynakları
1	Acele bir ağaçtır ki meyvesi nedamettir.	MST-s.212
2	Acele ile menzil alınmaz.	MST-s.212
3	Ağaç fidan/yaş iken eğilir.	Eİ-s.6, HV-s.15, H-s.5, MST-s.26
4	Ak akçe, kara gün içindir.	Eİ-s.6, HV-s.14, H-s.5, MST-s.29
5	Akarsuya dayanma, eloğluna inanma.	Eİ-s.6, HV-s.11, MST-s.31
6	Akşamın işini, sabaha bırakma.	Eİ-s.7, MST-s.31
7	Alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma yel alır.	Eİ-s.7, MST-s.36
8	Azıksız yola çıkılmaz.	Eİ-s.6
9	Bin ölçüp, bir biçmeli!	MST-s.94
10	Bir şeyi anlamadan atılma!	MST-s.82
11	Bir kimse mükellef olduğu vazife ile müstehir olur.	MST-s.82
12	Bir akçe ile dokuz hamam kubbesi yapılmaz.	H-s.10
13	Bir koyundan iki post çıkmaz.	H-s.9, MST-s.82
14	Bir işi bitirmeyince, bir işe koşma!	MST-s.79
15	Bir şeyin pek ilerisine gitme!	MST-s.81
16	Bir yükü götüreceğin kadar yüklen!	MST-s.83
17	Boşuna çalışmak, akıntıya karşı kürek çekmek gibidir.	MST-s.92
18	Bugünkü işini, yarına bırakma.	Eİ-s.14, H-s.9, MST-s.93
19	Çivisiz tahtayı yel alır.	Eİ-s.16, H-s.12, H-s.18, MST-s.75
20	Çürük bina, temel tutmaz.	H-s.12
21	Çürük iple kuyuya inilmez.	Eİ-16, MST-s.112
22	Demir tavında dövülür.	HV-s.30, H-s.11, MST-s.134
23	Deve Kâbe'ye gitmekle hacı olmaz.	HV-s.9
24	Dili kısa, kulağı delik!	MST-s.145
25	Dimyat'taki pirince giderken evdeki bulgurdan oldu.	HV-s.31, H-s.15
26	Düşman karınca ise sen fil farz et.	Eİ-s.18, MST-s.132
27	Düşüne düşünme görmeli bir işi, sonra gördüğün işten pişman olmamalı.	MST-s.138
28	Eşeğini evvel bağla, sonra Tanrı'ya ismarla.	Eİ-s.9
29	Erişir menzil-i maksuduna aheste gidenler.	H-s.8

30	Fırsatı fevt etmek olmaz.	MST-s.231
31	Geç olsun, güç olmasın.	MST-s.291
32	Gün bugün, saat bu saat!	MST-s.299
33	Gün var yılı besler, yıl var günü besler.	Eİ-s.28
34	Hasmın karınca ise kendini merdane tut.	Eİ-s.17, HV-s.29, H-s.14, MST-s.132
35	Her şey yerinde yakışır.	Eİ-s.32
36	Her kazılan yerden su çıkmaz.	Eİ-s.32
37	Her gün bir olmaz.	Eİ-s.33
38	Her vakit fırsat ele girmez.	Eİ-s.33, HV-s.50, MST-s.356
39	Her yokuşun bir inişi var, her inişin bir yokuşu var.	Eİ-s.33
40	Her su geçit vermez.	Eİ-s.32
41	Hünersiz adam, meyvesiz ağaca benzer.	H-s.28, MST-s.358
42	İhmal, ikbâle zarardır.	MST-s.60
43	İhmalin, her gün zararı çekilir.	MST-s.60
44	İki iş bir olmaz, ayrı ayrı düşünmeli.	MST-s.66
45	İnce eler, sık dokur.	HV-s.12
46	İrken giden yol alır, ir evlenen döl alır.	HV-s.13, MST-s.64
47	İrken kalkanın rızkı artıktır.	HV-s.12
48	İyi iş, altı ayda çıkar.	H-s.7, MST-s.68
49	Kabiliyet dad-ı Hak'tır, herkese olmaz nasip.	HV-s.40
50	Kabiliyet tâlim ile olmaz.	MST-s.238
51	Keseye danış, pazarlığa sonra giriş.	MST-s.289
52	Kuyruklu yıldız her zaman doğmaz.	Eİ-s.25
53	Merak insanı mezara kadar sokar.	MST-s.310
54	Meram olunca her şey olur.	MST-s.310
55	Ne eker isen anı biçersin.	H-s.27
56	Pek yaş olma sıkılırsın, pek de kuru olma kırılırsın!	MST-s.97
57	Sakla samanı, gelir zamanı	Eİ-s.20, H-s.19, MST-s.175
58	Saza saz, söze sözle mukabele etmeli.	MST-s.158
59	Sayılı koyunu kurt kapmaz.	Eİ-s.20, MST-s.176
60	Sonunu saymayanın dostu olmaz.	MST-s.184
61	Vaktini gözeten, emeline nail olur.	MST-s.339
62	Vaktine göre söz söylemeli.	MST-s.339
63	Zaman sana uymazsa sen zamana uy.	Eİ-s.19, HV-s.32, H-s.16, MST-s.155

3.14. Sabırlı ve Öfkesine Hâkim Olmak

Sabırlı ve öfkesine hâkim olmak, liderden beklenen özellikler arasındadır. Çünkü lider, her zaman ve her durumda kendini kontrol edebilmelidir. Öyle ki bu konuda birçok atasözümüz bulunmaktadır. Örneğin; “Öfke gelir göz kızarır, öfke gider yüz kızarır” atasözü sabırlı olmanın önemini ortaya koymaktadır.

Türk kültüründe liderin sabırlı ve öfkesine hâkim olması gerektiği; Hıfzı'nın (H) “Durub-ı Emsal”, Mehmet Said Tekezâde'nin (MST) “El-Durub-ı Emsal-i Türkiye yahut Atalar Sözü”, Esat İleri'nin (Eİ) “Türk Dilinde Darb-ı Meseller” ve Haşim Veli'nin (HV) “Atalar Sözü” adlı eserleri kapsamında Türk atasözlerine, Tablo 14'te belirtildiği şekilde yansımıştır.

Tablo 14. “Sabırlı ve Öfkesine Hâkim Olmak” Konu Başlığında Tespit Edilen Atasözleri

Sıra Nu.	Tespit Edilen Atasözü	Atasözünün Kaynakları
1	Ağır git ki yol alasin!	MST-s.26
2	Allah sabırlı kulunu sever!	MST-s.38
3	Başa gelen çekilir.	H-s.9
4	Başa gelmez olmaz!	MST-s.74
5	Belaya sabreden, ecrini alır.	Eİ-s.14, MST-s.87
6	Cehd ve sabır ile fare tahtayı deler.	MST-s.106
7	Çıkmadık candan ümit kesilmez.	H-s.13, MST-s.114
8	Devasız derd olmaz.	H-s.15, MST-s.136
9	Dünyada tatasız baş, bostan korkuluğudur!	MST-s.135
10	Ecelden başka her şeye çare bulunur.	MST-s.11
11	Evvel zahmet çeken, sonra rahat eder.	H-s.8, MST-s.51
12	Gazab gelince akıl gider.	MST-s.225
13	Gün doğmadan neler doğar.	Eİ-s.27, HV-s.46, H-s.24, MST-s.299
14	Hangi gün var ki akşam olmadık.	H-s.22
15	Hazm, selamet; mülâhazasızlık melâmettir.	MST-s.117
16	Her bir usrun, bir yüsrü vardır.	Eİ-s.31
17	Her derdin bir dermanı vardır.	HV-s.50
18	Keskin sirke kabına zarar.	H-s.25
19	Kul kusursuz olmaz.	H-s.23
20	Sabır acıdır, meyvesi tatlıdır.	Eİ-s.20, MST-s.177
21	Sabreden derviş, muradına ermiş.	Eİ-s.20, MST-s.177
22	Sabreden kulunu Mevla sever.	H-s.18, MST-s.177
23	Sabrın sonu selamettir.	H-s.19, H-s.22, MST-s.177
24	Sabır ile her iş olur.	MST-s.177

25	Sayıli gün tiz geçer.	HV-s.34, MST-s.176
26	Su bulanmayınca durulmaz.	Eİ-s.21, HV-s.10, H-s.18
27	Zahmet çeken rahat bulur.	Eİ-s.19, MST-s.153
28	Zahmetsiz bal yenmez.	Eİ-s.19, MST-s.153
29	Zahmetin noktası kalkınca rahmet olur.	Eİ-s.19, MST-s.153

3.15. Tutumlu ve İdareli Olmak

Tutumlu ve idareli olmak, bir liderden beklenen en önemli özellikler arasındadır. Bu bağlamda lider, mevcut imkânları en verimli şekilde kullanabilmelidir. Çünkü insanlığın ihtiyaçları sınırsız, ama dünyanın kaynakları sınırlıdır.

Türk kültüründe liderin tutumlu ve idareli olması gerektiği; Hıfzı'nın (H) "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin (MST) "El-Durub-ı Emsal-i Türkiyye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin (Eİ) "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" ve Haşim Veli'nin (HV) "Atalar Sözü" adlı eserleri kapsamında Türk atasözlerine, Tablo 15'te belirtildiği şekilde yansımıştır.

Tablo 15. "Tutumlu ve İdareli Olmak" Konu Başlığında Tespit Edilen Atasözleri

Sıra Nu.	Tespit Edilen Atasözü	Atasözünün Kaynakları
1	Ayağını yorganına göre uzat.	Eİ-s.7, H-s.29, MST-s.61
2	Azı bilmeyen çoğu bilmez.	HV-s.17, MST-s.21
3	Az yiyen çok zaman yer, çok yiyen çabuk bitirir!	MST-s.21
4	Bol bol yiyen bel bel bakar.	H-s.11, MST-s.93
5	Damlaya, damlaya göl olur.	Eİ-s.17, H-s.20, MST-s.128
6	Demir tavında, dilber çağında.	MST-s.134
7	Dışinden, tırnağından artırıp mal sahibi oldu!	MST-s.144
8	Düştün ise toprağa sarıl!	MST-s.138
9	Ekmeği katığına denk eden muhtaç olmaz.	HV-s.4, MST-s.34
10	Eve ev kadar yığsan yetmez.	HV-s.18
11	Evdeki hesap çarşıya uymaz.	HV-s.19, H-s.7, MST-s.51
12	Güvenme varlığa, düşersin darlığa.	Eİ-s.27, MST-s.299
13	Hazır para tiz tükenir, arkasından gelmeyince.	HV-s.33
14	Hazır yemeğe, dağlar dayanmaz.	H-s.13, MST-s.115
15	Her azın birçoğu var.	MST-s.343
16	Her gün bir olmaz.	MST-s.355
17	Her şeyin azından olur bereket.	MST-s.347
18	İhtiyaç, ateşten gömlektir.	HV-s.11
19	Kanaat, tükenmez hazinedir.	H-23

20	Karıncadan ibret al, yazdan kışı karşılar.	Eİ-s.23, MST-s.240
21	Mal insanı zengin etmez, idare lazım.	Eİ-s.29
22	Parayı veren düdüğü çalar.	HV-s.24, MST-s.97
23	Pazarlıksız giren haksız çıkar.	HV-s.24
24	Taşıma su ile değirmen dönmez.	Eİ-s.21, HV-s.11, H-s.20, MST-s.191
25	Timar sipahisi züğürtlenince eski defteri yoklar.	H-s.12, MST-s.23
26	Ver elindekini ellere, sonra vur başını yerlere!	MST-s.340
27	Zararın neresinden dönülürse ötesi kârdır.	HV-s.35

4. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Atasözleri, Türk kültürüne özgü liderlik becerilerine temelde kaynaklık eden en önemli unsurlardan biridir. Bu kapsamda Türk kültüründe hükümdarların halkına karşı görev ve sorumluluklarını gerçekleştirebilmeleri için sahip olmaları gereken liderlik becerilerini, Hıfzı'nın (H) "Durub-ı Emsal", Mehmet Said Tekezâde'nin (MST) "El-Durub-ı Emsal-i Türkiye yahut Atalar Sözü", Esat İleri'nin (Eİ) "Türk Dilinde Darb-ı Meseller" ve Haşim Veli'nin (HV) "Atalar Sözü" adlı atasözü eserleri kapsamında şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Türk kültüründe lider, adaletli olmalıdır. Çünkü adalet, dünyanın temelidir! (Tekezâde, 1895, s. 213). Bu kapsamda "adaletli olmak" konu başlığı altında 25 atasözüne ulaşılmıştır.
- Türk kültüründe lider akıllı ve bilgili olmalıdır. Çünkü akıl gibi sermaye olmaz (Tekezâde, 1895, s. 218). Bu kapsamda "akıllı, zeki ve bilgili olmak" konu başlığı altında 41 atasözüne ulaşılmıştır.
- Türk kültüründe lider, anlayışlı ve hoşgörülü olmalıdır (Hıfzı, 1859, s. 25). Bu kapsamda "anlayışlı ve hoşgörülü olmak" konu başlığı altında 19 atasözüne ulaşılmıştır.
- Türk kültüründe lider, birlik ve beraberlik bilincine sahip olmalıdır. Çünkü baş başa vermeyince, iş olmaz (Tekezâde, 1895, s. 72). Bu kapsamda "birlik ve beraberlik bilinci oluşturmak" konu başlığı altında 24 atasözüne ulaşılmıştır.
- Türk kültüründe lider, cesaretli ve kararlı olmalıdır. Çünkü bir korkak, bir orduyu bozabilir (Veli, 1926, s. 25). Bu kapsamda "cesaretli ve kararlı olmak" konu başlığı altında 25 atasözüne ulaşılmıştır.

- Türk kültüründe lider çalışkan, eğitici ve örnek olmalıdır. Çünkü çalışmak ibadetin nısfıdır (Tekezâde, 1895: 107). Bu kapsamda “çalışkan, eğitici ve örnek olmak” konu başlığı altında 38 atasözüne ulaşılmıştır.
- Türk kültüründe lider doğru sözlü ve güvenilir olmalı, meşverete önem vermelidir. Meşveret sünnet-i şerifedir (Hıfzı, 1859, s. 26). Bu kapsamda “doğru sözlü ve güvenilir olmak, meşverete önem vermek” konu başlığı altında 63 atasözüne ulaşılmıştır.
- Türk kültüründe lider, erdemli olmalıdır. Çünkü alçak uçan yüce konar, yüce uçan alçak konar (Tekezâde, 1895, s. 36). Bu kapsamda “erdemli olmak” konu başlığı altında 53 atasözüne ulaşılmıştır.
- Türk kültüründe lider, ihtiyatlı ve ileri görüşlü olmalıdır. O halde lider, bir şeyin önüne bakmadan sonuna bakmalıdır (İleri, 1925, s. 13). Bu kapsamda “ihtiyatlı ve ileri görüşlü olmak” konu başlığı altında 57 atasözüne ulaşılmıştır.
- Türk kültüründe lider, inançlı ve özgüven sahibi olmalıdır (Veli, 1926, s. 4). Bu kapsamda “inançlı ve özgüven sahibi olmak” konu başlığı altında 25 atasözüne ulaşılmıştır.
- Türk kültüründe lider kendini doğru tanımalı, zaman ve mekâna göre kendini yenilemelidir (Tekezâde, 1895, s. 62). Bu kapsamda “kendini doğru tanımak ve zamana ve mekâna göre kendini yenilemek” konu başlığı altında 32 atasözüne ulaşılmıştır.
- Türk kültüründe lider merhametli, fedakâr ve cömert olmalıdır. Çünkü komşu hakkı, Tanrı hakkıdır (İleri, 1925, s. 26). Bu kapsamda “merhametli, fedakâr ve cömert olmak” konu başlığı altında 22 atasözüne ulaşılmıştır.
- Türk kültüründe lider, planlı olmalı ve işi usulüne göre yapmalıdır. Lider, düşünce düşünce işini görmeli ki sonradan gördüğü işten pişman olmasın (Tekezâde, 1895, s. 138). Bu kapsamda “planlı olmak ve işi usulüne göre yapmak” konu başlığı altında 63 atasözüne ulaşılmıştır.
- Türk kültüründe lider, sabırlı ve öfkesine hâkim olmalıdır. Çünkü sabır meserretin, acele nedametın anahtarındır (İleri, 1925, s. 20). Bu kapsamda “sabırlı ve öfkesine hâkim olmak” konu başlığı altında 29 atasözüne ulaşılmıştır.

- Türk kültüründe lider, tutumlu ve idareli olmalıdır. Çünkü ekmeği katığına denk eden, muhtaç olmaz (Veli, 1926, s. 4). Bu kapsamda “tutumlu ve idareli olmak” konu başlığı altında 27 atasözüne ulaşılmıştır.

4.1. Öneriler

Gelişmiş ülkelerin en önemli varlıkları, iyi yetişmiş insan güçleridir. Bu nedenle ülkemizin ihtiyaç duyduğu iyi yetişmiş insan gücü; öğrencilerini özel bir sınavla seçerek kabul eden, özel bir eğitim programına sahip olan ve proje tabanlı eğitim veren Bilim ve Sanat Merkezleri ile sağlanabilir.

Selçuklu döneminde “Gulâmhane”, Osmanlı döneminde “Enderun” ve günümüzde ise “Bilim ve Sanat Merkezleri”, üstün ve iyi yetişmiş insan gücüne kaynaklık etmektedir. Bu bağlamda Türk kültürüne özgü liderlik becerileri, ülkemizde 1994-1995 eğitim ve öğretim yılından itibaren faaliyetlerine başlayan ve günümüzde sayısı 279’a çıkan Bilim ve Sanat Merkezleri ile öğrencilere kazandırılmalıdır.

Yaparak yaşayarak öğrenme felsefesine sahip Bilim ve Sanat Merkezleri’nde eğitim gören üstün yetenekli öğrenciler, geleceğin liderleri olarak düşünülmeli ve bu kapsamda eğitilmelidirler. Öyle ki Bilim ve Sanat Merkezlerinde eğitim görmüş üstün yetenekli ve iyi yetişmiş insan gücünün, devletin üst ve kritik kademelerinde görevlendirilmesi ve Türk kültürüne özgü bir şekilde liderlik becerileri ile donatılmaları, muasır medeniyetler seviyesine çıkabilmek adına büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan, Y. (1956). *Kültür mefhumu ve değişimi*. Ankara: Yücel.
- Akın, A. (2008). Doğudan batıdan: Bir kültür ögesi olan Türk atasözlerinin yönetim paradigmaları açısından incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2), 1-29.
- Aybars, E. (1992). Millileşme ve çağdaşlaşma lideri Atatürk. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(3), 863-870. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1153657>.
- Baltaş, A. (2022). *Türk kültüründe yönetmek*. (On Altıncı Baskı). İstanbul: Remzi.
- Başaran, E. (1994). *Eğitime giriş*. Ankara: Kadioğlu.
- Burns, J. (1975). *Leadership*. New York: Harper & Row.
- Celkan, H. Y. (2019). *Eğitim sosyolojisi*. (İkinci Baskı). Elâzığ: Asos.
- Çil, H. (2009). *Hız Ömer’in liderliği*. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez No: 249354).
- Ercan, Ü. ve Sığırı, Ü. (2015). Kültürel değerlerin liderlik özelliklerine etkisi: Türk ve Amerikalı yöneticiler üzerine bir araştırma. *Amme İdaresi Dergisi*, 48(3), 95-126. <http://doi.org/10.13140/RG.2.1.3592.8569>.

- Ergin, M. (2012). *Orhun abideleri*. (Kırk Altıncı Baskı). İstanbul: Boğaziçi.
- Gökalp, Z. (1995). *Hars ve medeniyet*. İstanbul: Toker.
- Greenberg, J. ve Baron, R. A. (1993). *Behavior in organization*. Boston: Allyn and Bacon.
- Güngör, E. (1986). *Dünden bugünden tarih, kültür, milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken.
- Güngör, N. (2020). Kültürel çalışmalar ve Türkiye serüveni. *TRT Akademi Dergisi*, 5 (10), 514-535.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1112286>.
- Güvenç, B. (2018). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Boyut.
- Hacip, Y. H. (2019). *Kutadgu Bilig*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Harbi, K. (2017). *Girişimcilik olgusunun Türk atasözlerinde içerik analizi yöntemiyle incelenmesi*. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez No: 469179)
- Hıfzı, M. (1853). *Durub-i emsal*. İstanbul: Aşir Efendi. <https://isamveri.org/pdfrisaleosm/RE07628.pdf>.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Beverly Hills: Sage.
- House, R., Hanges, P., Dorfman, P., Javidan, M. ve Gupta, V. (1997). *Cultures, organizations and leadership: GLOBE study of 62 societies*. Thousand Oaks: Sage.
<https://digitalcommons.andrews.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=jacl>.
- House, R. J. (1999). Culture-specific and cross-culturally generalizable implicit leadership theories are attributes of charismatic/transformational leadership universally endorsed? *Leadership Quarterly*, 10(2), 219-256.
[https://doi.org/10.1016/S1048-9843\(99\)00018-1](https://doi.org/10.1016/S1048-9843(99)00018-1).
- İleri, E. (1925). *Türk dilinde darb-ı meseller*. İzmir: Ahenk.
- Kafesoglu, İ. (1984). *Türk milliyetçiliğinin meseleleri*. İstanbul: Devlet.
- Karahan, Y. (2014). Türk kültüründe liderlik. <https://yenidenergenekon.com/424-turk-kulturunde-liderlik/>.
- Katz, D. ve Kahn, R. L. (1978). *The social psychology of organisations*. New York: John Wiley.
- Kaya, F. (2015). *Kutadgu Bilig'e göre liderlik eğitimi*. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez No: 405468)
- Kaya, F. (2017). Kutadgu Bilig'e göre liderde bulunması gereken temel vasıflar. *Elektronik Türkçe Çalışmaları Dergisi*, 12(33), 313-336. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.12769>.
- Koç, N. (2011). Kültür ve "medeniyet" kavramları etrafındaki tartışmalar ve Atatürk'ün düşünceleri. *Cumhuriyet Tarihi Araştırma Dergisi*, 13, 103-122. https://ctad.hacettepe.edu.tr/7_13/5.pdf.
- Kongar, E. (1982). *Kültür üzerine*. İstanbul: Çağdaş.
- Koşar, D. ve Gürer, G. T. (2023). Atasözleri bağlamında Türk kültüründe liderlik. *Milli Folklor*, 18(138), 189-205.
- Kulak, Ö. (1988). *Theodor Adorno: Kültür endüstrisi kaskacında kültür*. İstanbul: İthaki.
- Kulak, Ö. (2016). *Theodor Adorno: Kültür endüstrisinin kaskacında kültür*. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez No: 434293)
- Meriç, C. (1986). *Kültürden irfana*. İstanbul: İnsan.
- Özakpınar, Y. (1999). *Kültür değişimleri ve batılılaşma meseleleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özkaynar, G. K. (2017). Tarihte öne çıkan Türk lider örnekleri üzerine bir inceleme. *Ekonomi İşletme ve Yönetim Dergisi*, 1(1), 10-31. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/387515>.

- Rauch, C. F. ve Behling, O. (1984). Functionalism: Basis for an alternate approach to the study of leadership. *Leaders and Managers: International Perspectives on Managerial Behavior and Leadership*, 1, 45-62. <http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-08-030943-9.50012-7>.
- Richards, D. ve Engle, S. (1986). *After the vision: Suggestions to corporate visionaries and vision champions transforming leadership*. New Jersey: Prentive Hall.
- Schein, E. H. (1992). *Organizational culture and leadership*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Suri, H. ve Clarke, D. (2009). Advancements in research synthesis methods: From a methodologically inclusive perspective. *Review of Educational Research*, 79(1), 395-430. <http://10.3102/0034654308326349>.
- Şişman, M. (2014). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Pegem Akademi.
- Stogdill, R. (1974). *Handbook of leadership: A survey of theory and research*. New York: The Free.
- Tekezade, M. S. (1893). *El-durub-ı emsal-i Türkiyye yahut atalar sözü*. İstanbul: Dersaadet Kasbar. <http://ktp.isam.org.tr/pdfeser/kitap/035975.pdf>.
- Turhan, M. (2020). *Kültür değişimleri sosyal psikoloji bakımından bir tetkik*. Ankara: Altınordu.
- Türk Dil Kurumu. (2023). Güncel Türkçe sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Ülken, H. Z. (2019). *Türkiye’de çağdaş düşünce tarihi*. (On Beşinci Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Veli, H. (1926). *Atalar sözü*. İstanbul: Mahmut Bey. <https://isamveri.org/pdfrisaleosm/R195899.pdf>.
- Yalçın, E. S. ve Çetin, A. (1999). Türklerde liderlik geleneği ve Atatürk. *Erdem Dergisi*, 11(33), 1029-1036. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/687412>.
- Yukl, G. (2018). *Örgütlerde liderlik*. Ş. Çetin ve R.Baltacı (Çev. Eds.). Ankara: Nobel.